

Društvo prijatelja dubrovačke starine

**SMJERNICE
ZA PREZENTACIJU
KNEŽEVA DVORA - PALACA U LASTOVU**

Joško Belamarić

**Lastovo - Dubrovnik - Split
Srpanj - kolovoz 2017.**

Uvod

Studija je napisana na poziv Društva prijatelja dubrovačke starine koje želi odvagati mogućnost potpore obnove "Palaca" – neorenesansne kuće koja je dijelom sačuvala ostatke Dvora dubrovačkog kneza na Lastovu. Taj zanimljiv građevinski sklop, na najprominentnijem mjestu lastovskog naselja, nedavno je darovnicom predan u vlasnost Općini Lastovo koja u njemu želi oblikovati kulturni centar s galerijsko-muzejskom postavom. Stoga je među zadacima ove studije bilo i razmotranje njegovih potencijalnih sadržaja.

Studija uključuje i recenziju nedavno izrađene Konzervatorske studije; preporuke za prezentaciju i restauraciju sačuvanih dijelova starog Kneževa Dvora, odnosno neorenesansnog "Palaca"; pripremu idejnog projekta uređenja muzejske postave s naglaskom na izvorno funkcioniranje sjedišta dubrovačke uprave na otoku. Takvim

programom mogao bi se lijepo povezati s planom Društva prijatelja dubrovačke starine da s vremenom obnovi sve dvorove knezova i kapetana dubrovačkih knežija. Ti su dvorovi, kuće i palače činili zasebnu kategoriju arhitektonskih spomenika civilne izgradnje na području nekadašnje Dubrovačke republike, a neki su - poput Kneževa Dvora u Lopudu (iz druge polovice 15. stoljeća) - vrhunski primjeri specifičnog arhitektonskog tipa koji povezuje elemente javne i ladanjske arhitekture.

Kao ogledni model u kojem smjeru bi mogla ići obnova Palaca može poslužiti upravo dovršena obnova kaštelanove kuće u Velikom Stonu, te Kneževa dvora u Slanome (2014-2017), kao i netom započeta rekonstrukcija Kneževog dvora u Svetom Martinu (Pridvorju). Smisao tako zamašnog plana obrazlažu misli Nika Kapetanića, aktualnog predsjednika Društva: "Naša politika da uredimo upravna mjesta nekadašnjih knežija je vrijedna truda, jer često je riječ o zdanjima koja su zaboravljena, urušena, napuštena; ne znaju ni najbliži susjedi što je tu bilo ili gdje se to nalazi. Tada spoznate kako je sve krhko. I znanje, i pamćenje. Otud i naša želja da obnavljamo staro i stvaramo nove vrijednosti. Mi se, starosjedioci, dijelimo na Primorce, Konavljane, Župljane, Stonjane, ali i Mljećane, Lopudane, Kalamoteze, ali se skoro zaboravilo otkud to. Stoljeća trajanja dubrovačke administrativne podjele stvorile su mikro entitete koji su povezani s granicama upravnih područja. Obnoviti Knežev dvor u Slanome, primjerice, značilo je obnoviti uspomenu kako je nastalo Dubrovačko primorje, o njegovim granicama, jednoj malo većoj svijesti i pripadnosti. Danas će vam stanovnici Trstenoga ili Orašca reći da nisu Primorci, na kraju su tako i izglasali i pripojeni su Gradu, a mi želimo obnovom Dvora u Slanome i prikazivanjem upravnih karata i svega ostaloga, spomenuti ljude kako je Knežija Primorje, ili kako su je Dubrovčani zvali, *kontrada terre nove*, dopirala do bedema Stona, ili tamo do prve samoposluge u Neumu, obuhvaćajući cijeli poluotok Klek, administrativno dopirući do Rijeke dubrovačke, Omble (...) i to želimo ovom obnovom postići."

Autor je tijekom srpnja proveo tjedan dana u Lastovu izravno proučavajući arhitekturu sklopa i njegov širi prostorni kontekst. Osobitu pažnju posvetio je arhivu obitelji Fantela koji je dao odgovore na važna pitanja razgradnje starog Kneževa dvora i gradnje neorenesansne kuće koncem 19. st., kao i značajne podatke o njenom funkcioniranju tijekom dugog dvadesetog stoljeća. Povrh toga, autor se služio temeljnom studijom Cvita Fiskovića o lastovskim spomenicima (1966.) u kojoj je iznijet pregršt arhivskih podataka

o Dvoru od 15. do 19. stoljeća.¹ Vratio se i vlastitom magistarskom radu (1984) u kojemu se razglabalo i o širem prostornom kontekstu Palaca i njegovoj stvarnoj i simboličkoj ulozi.² Od koristi je bila i knjiga lastovskog liječnika-povjesničara Antuna Jurice (2001),³ kao i nekoliko zapažanja Jelice i Luke Peković (u Konzervatorskoj studiji, 2016.) u pogledu elemenata starije arhitekture koji su se ipak očuvali u strukturi današnjeg Palaca.⁴ Dragocjeni su bili razgovori s načelnikom lastovske općine g. Leo Katićem i darovateljem, prof. građevinarstva Gianpietrom del Piero u Udinama, nasljednikom Nika Fantele, zadnjeg stanara Palaca, te s arhitektom Matkom Vetmom koji bi trebao napraviti projekt obnove.

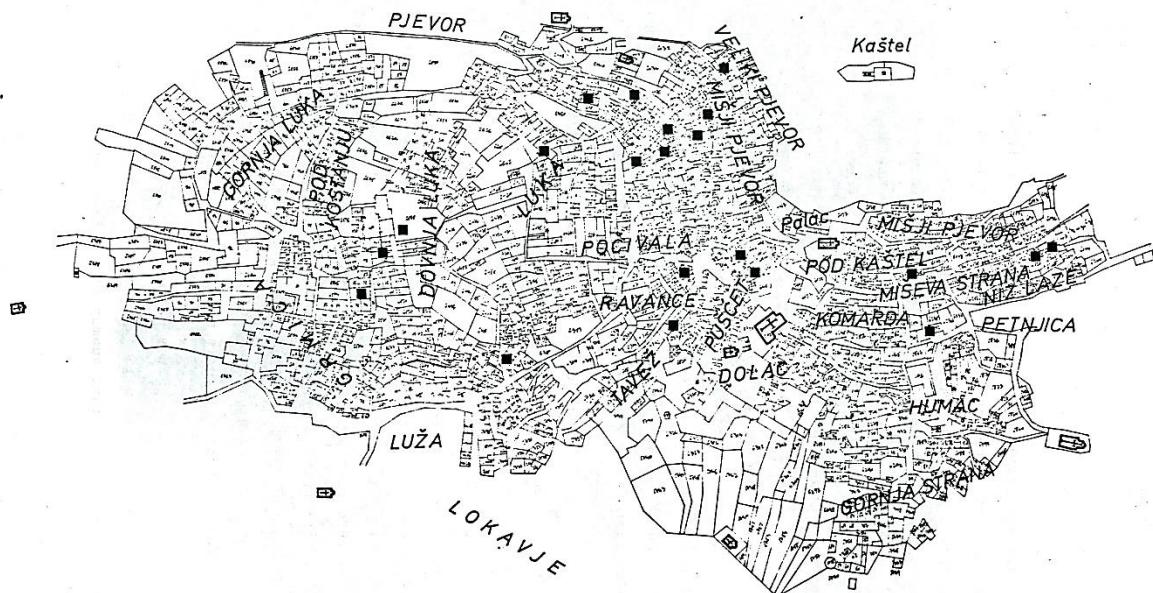
¹ C. Fisković, Spomenici otoka Lastova, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 16, Split, 1966.

² J. Belamarić, *Slika Lastova – Povijesni razvoj, stanje i perspektive prostornog uređenja* [magistarski rad], Filozofski fakultet, Zagreb 1984.

³ A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, Lastovo, 2001.

⁴ J. i L. Peković, *Konzervatorska studija Kneževa dvora u lastovu, Dubrovnik - Omega engineering, 2016.*

Dijelovi lastovskog sela (prema: J. Belamarić, 1984)

PALAC KOJEG VIŠE NEMA

U osvit srednjeg vijeka otok se povlači na provjereni prehistorijski i kasnoantički položaj na kojemu je smješteno i današnje selo. Ulaskom u okvir Dubrovačke Republike nakon sredine 13. st., Lastovci su oko sela razvili mali sustav utvrda. Značajna bijaše Toreta, neposredno uz crkvicu sv. Vlaha nad Pjevorom. Na Glavici iznad sela, gdje je stajala prehistorijska gradina dubrovačka vlast je podigla Kaštel. Na njegovu mjestu podignut je za francuske uprave novi (1808) koji se, poslije više preinaka, koristi danas za meteorološku stanicu.

Dubrovačka vlast je istakla i položaj Kneževa dvora, iznad sela i župske crkve, a pod Kaštelom na Glavici. U jednostavnom jednokatnom prostoru nalazio se knežev stan, ured,

pa i tamnica. Palac, kako su ga zvali u selu («pod Palaz«, »Kraj Palaca«),⁵ srušen je koncem 19. st. i na njegovom mjestu je podignuta neorenesansna kuća obitelji Grbin (danas Fantela).

Lastovsko selo moglo se čitati kao vertikalni prostorni sastav. Položeno na kosini prirodnog amfiteatra, selo je raslo iznad polja. Položaj na kosini brda omogućavao mu je pogodu jedinstvenog pogleda na vlastiti svijet građen na okomici od polja - nad kojim se svilo selo, podigla crkva i Knežev dvor – do Kaštela na Glavici. Na toj simboličkoj okomici bijahu poredani svi fundamentalni seoski pojmovi - rada, obitavanja, vjere, vlasti i zaštite. Stoga nije čudno što je slika sela stoljećima bila podvrgnuta zakonima vertikalne perspektive u kojoj je sve bilo na dlanu jasno i pregledno. Članovi ove vertikale (polje - selo - crkve - Palac - Kaštel) zapravo su sukcesivno pridodavani pa su se na istoj liniji i u jasnom sustavu našli vjerojatno od 14. st., od časa ulaska Lastova u orbitu dubrovačkog upravnog područja.

Slika lastovskog sela se nije, formalno govoreći, do danas promijenila. Polje, Kaštel, Palac, crkve - sve je još tu. Premda su izašli iz domene ranijeg simboličkog sustava i stvarnog lanca značenja, ti bazični elementi slike ovog sela i danas još zrače u kolektivnom pamćenju. Knežev dvor bio je kao i u drugom dubrovačkim knežijama čednih razmjera, istaknut prije svega samim položajem. U homogenom seoskom sustavu bilo ga je dovoljno izdvojiti od relativnog gustog agregata kuća. Nije mu, dakle, bio potreban nikakav scenografski projektirani pristup niti posebno ukrašene pročelja. Samom knezu bio je dovoljan prikladan dom (*domum comodam*). Odozgo štićen Kaštelom, dvor drži na rastojanju sve ostale strane sela. Stoji na gotovo jedinom mjestu odakle se vidi baš čitavo selo, pa je tako i on uvijek na oku sela.

Za razliku od niza planiranih srednjovjekovnih sela dubrovačkog područja, Lastovo nije nastalo kao planirano naselje. Dubrovačka uprava "na terenu" se uvijek izdvajala iz naselja. Središte je i ovdje prepustila crkvi, a sama nije imala namjere da okupi i sažme još neke funkcije naselja: upravno središte je pri oku, ali na udaljenosti.⁶ Kaštel i Palac izvlače

---

⁵ Dvor su nazivali Palac i u ostalim središtima županije, makar bio samo jednokatna zgrada.

⁶ Usp. Babino polje na Mljetu, Karmen - Orebići, Janjina, Pridvorje, itd.

se po principu srednjovjekovnog organiziranja urbanog prostora.⁷ Simboličko-stratešku i operativnu logiku položaja kneževih dvorova, općenito, podcrtavaju zapažanja Cvita Fiskovića: U Orebićima je dvor bio uz crkvu sv. Vida, u Janjini iznad crkve sv. Stjepana, u Stonu kraj crkve sv. Vlaha, u Pridvorju i Slanu iznad franjevačke crkve, a na Šipanu iznad, u Cavtatu kraj, u Babinu Polju na Mljetu sučelice župne crkve. Dubrovačka vlada je time htjela i uspjela povezati svjetovnu i crkvenu vlast, ističući dvorove svojih predstavnika da i svojim položajem dominiraju nad selima.⁸

Od posebnog je značaja činjenica da u središtu seoskog kruga stoji pravi sakralni prostor s pet crkava na rubovima. Tu je snažan volumen župske crkve koja je nakon proširenja mogla u svoje tri lađe primiti gotovo čitavo pučanstvo. U blizini su Sv. Marija na Grži, Sv. Ivan, Sv. Lucija i Sv. Josip - dakle, svojevrsni "sakralni pentagon". Poviše njega se nalazio Knežev dvor, a na vrhu Glavice stajao je Kaštel. Na ovom je prostoru bilo dakle čak pet sakralnih objekata, a u blizini je stajao župski dvor, pa "Fratriza". Formacija ovakvog prostora unutar čije elipse sve do 19. st. nije ušao niti jedan objekt privatnog značaja (nego samo Kancelarija i trijem pred župnom crkvom) vjerojatno predstavlja jedinstveno prostorno rješenje u nas, prisjećajući nas - naravno u slobodnom obliku - antičkih posvećenih prostora.⁹

O tipologiji dvorova dubrovačkih knežija piše pregnantno Nada Grujić: "Kneževi dvorovi izgrađeni na raznim stranama dubrovačkog teritorija pokazuju tipološke sličnosti koje proizlaze iz potrebe objedinjavanja više funkcija. U istoj zgradi bile su i prostorije javne namjene (uredi, zatvori) i prostorije stambene namjene koje su morale omogućiti privatnost, ali i reprezentativnost. Sjedišta tzv. ladanjskih knezova trebala su i arhitekturom predstavljati središnju vlast na određenom području. Zgrada se uvijek ističe položajem, građom i pomnije oblikovanim otvorima. Naravno da neke komponente ovise o posebnostima knežije. Tako će na područjima udaljenim ili slabije zaštićenim biti

---

⁷ Slično je činila venecijanska uprava u Šibeniku, Zadru, Trogiru, Splitu, Korčuli - izvlačeći citadelu, kaštel, kule..., na obod grada - ne samo da ga brani izvana, nego da se od njega može braniti.

⁸ C. Fisković (1966), str. 91.

⁹ Crkva Sv. Marije na Grži služila je i kao azilni prostor svi ma koji su bježali od zakona. Na Dolcu pred župskom crkvom su se činili ugovori, igralo se, kupovao se kruh, izvodio se zadnji čin Poklada, a tu su se i mrtvi pokapali, kao i u drugim crkvama.

naglašen fortifikacijski karakter dvorova (Slano, Pridvorje). Dvorovi unutar naselja podredit će se karakteru okolne izgradnje (Ston, Cavtat). No, u predjelima kojima, poput Elafitskih otoka, nisu prijetile tolike opasnosti, uzori se za arhitektonsko oblikovanje biraju u najreprezentativnijoj arhitektonskoj vrsti na izvangradskom području – u ladanjskoj arhitekturi. Najistaknutiji primjeri takvog koncepta koji uključuje i tipološka, a i stilska obilježja, kneževi su dvorovi na Šipanu i na Lopudu. Oba imaju približno istu kompoziciju cjeline: jednokatnica i na nju okomito prizemno krilo zajedno s dva poteza visokog zida ograđuju dvorište ispred pročelja. Krila i jednog i drugog sadrže cisternu i lođu, odnosno trijem, a zaključena su terasom.”¹⁰

Dok poput ostalih dvorova drži dominantan položaj na uzvisini, po čemu je bio ključan element u formiranju slike sela, lastovski dvor bio je skromnijeg volumena. (Skromniji od njega bio je jedino onaj u Babinom polju na Mljetu.) Čini se da ni arhitektonskom plastikom nije odskakao od skoro ambicioznih stilskih odlika suvremenih lastovskih kuća, o kojima će dolje biti više govora. No, uostalom, ni dvorovi u Slanom, u Trstenici i na Šipanu - zapaža N. Grujić - makar ih grade vrsni dubrovački zidari i korčulanski klesari, ni po čemu ne odaju višu očekivanu kvalitetu. Ipak, za razliku od većine ostalih dvorova kod kojih se unutar istog volumena zgrade, na jednome mjestu, okupljaju različite javne i stambene namjene, u Lastovu je kancelar stanovao i radio odvojeno od kneza, pa mu kancelarija nije bila u Kneževom dvoru.¹¹

Knežev dvor se spominje već početkom 14. stoljeća - kao općinska i kao kneževa kuća (*domum domini comitis*), a postoji zacijelo najkasnije od sredine 14. st. otkada se dubrovački predstavnici spominju na otoku. Zapaženo je kako sredinom 15. stoljeća, u razmaku od samo

---

¹⁰ Dakako, autorica precizno analizira i stilske razlike ovih dvaju dvorova. N. Grujić, Knežev dvor na Lopudu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 41, 2005, str. 243.

¹¹ M. Lucianović, Lastovo u sklopu Dubrovačke republike, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, III, Dubrovnik, 1954., str. 253-295; Grujić, 2005, str. 240-1.

“Lastovski kancelijer je stanovao u privatnoj kući, ali je dubrovačka vlada u kolovozu 1630. godine naredila da za njega i njegovu obitelj treba naći i posebnu kuću i to u blizini Kneževa dvora »da može brže obavljati svoju službu«. Lastovci su stoga oko 1637. godine sagradili za njega posebnu kuću, no vlada je početkom 1645. naredila da se kuća predviđena za kneževa ispovjednika upotrebi i dovrši za kancelara, i da se u njenu gradnju upotrebi kamen porušenog kaštela.“ C. Fisković (1966), str. 98.

nekoliko godina, dubrovačka vlada poduzima uređenje više sjedišta svoje uprave na širem teritoriju. Negdje se iz temelja grade novi dvori, drugdje se preuređuju stari. O lastovskom imamo relativno mnogo vijesti, ali malo imena i jednako malo preciznih opisa, no i odredbu Vijeće umoljenih kojom se u srpnju 1546. godine ovlašćuju Knez i Senat, da mogu dati sagraditi novi i udobniji dvor lastovskog kneza.¹² Bio je dovršen istom 1571. godine - djelomično i obligatnim javnim radovima (*facjoni*) - u vrijeme kneževanja Petra Sekunda Lukarića (de Lucari) koji je na nu postavio grb Dubrovačke republike i svoj vlastiti (s tri ljiljana), te natpis koji je pred očima imao još Frano Radić, dočim je poslije zagubljen:¹³

TEMPORE NOBILIS
PETRI. SECVNDI DE
LVCARIS. COMITIS
LAGVSTE. MDL.X.XI
AUGVSTI.¹⁴

Godine 1572. na njemu se još nešto radilo, jer se u ožujku bili isplaćeni majstori za kamen i drvo.¹⁵ Začudo, Dvor se već 1601. spominje kao trošan, pa su ga Lastovci morali obnoviti svojim troškom.¹⁶

Prihodima od kazni naplaćenih tijekom 1662. i 1663. trebalo je platiti klesanje kipa sv. Vlaha koji je postavljen na pročelje terase. Čini se da ga je F. Radić još 1892. godine moga vidjeti.¹⁷ Pod njim je izvorni natpis:

---

¹² C. Fisković (1966), str. 92., bilješka 343: Die VIII junij 1546 Martis. Prima pars est de dando libertatem D. Rectori et Consilio quod pro fabricando in Lagusta unam domum commodam pro usu comitis nostri possint provedere expensis comunis de cuppis, legna, monetas et denarijs pro operis magistrorum reliquas vero res quod lagustini teneantur pro dicta domo nova inpendere, pro omnes... (Cons. Rogatorum 47, 219, HAD)

¹³ C. Fisković (1966), str. 100.

¹⁴ Ibid, str. 92, bilješka 346: Conti di Lagusta . . . 1571 ser Secundus Franci de Lucaris, Die XXVI martij. Liber Speculi 2, 302; Lagusta MDLXXI die XXI junij Secundo F. de Lucari conte; Lagosta addi 29 genaro 1572... Pietro Secondo di Lucari conte. Isprave i akti XVI st. sv. 450. br. 2

¹⁵ Ibid, str. 92: D. L. 9, pod datumom 26. III 1572.

¹⁶ Ibid, str. 71.

¹⁷ F. Radić, Umjetnine i natpisi na Lastovu, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, XV, 1892, str. 101; C. Fisković (1966), str. 94.-- Svečevi reljefi bijahu sveprisutni u Gradu i na tolikim

To znači da je kip bio postavljen istom 1666. na pročelni zid terase - godinu prije Velike trešnje.

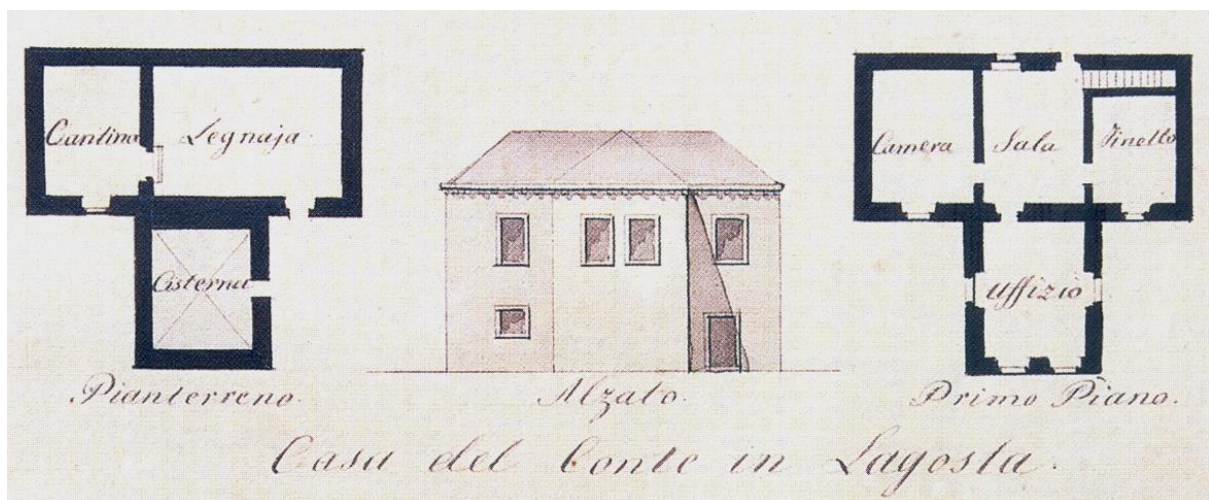
---

mjestima u priostoru Republike. Niti jedan drugi hrvatski grad nije u takvoj simbiozi sa svojim svecem zaštitnikom. Dubrovnik bez sv. Vlaha, ne bi sličio na Dubrovnik. Stoga su mu lik uzdignuli na Knežev dvor u Janjini, u Slanomu (nedavno je tamo postavljena dobra replika kipa kojeg je klesao Petar Martinov iz Milana), sigurno i na druge dvorove, i na mnoge državne zgrade u samom Dubrovniku.

Kip koji danas vidimo (vjerojatno istom mjestu gdje je stajao stari) naručio je vlasnik novog neorenesansnog Palaca Nikola Grbin, što govori da je nastojao sačuvati simboličku vezu s prijašnjim zdanjem. (O tome više dolje.)

Tlocrt prizemlja (Pianterreno), kata (Primo Piano) i južno pročelje (Alzato) Kneževa dvora u Lastovu (Casa del Conte in Lagosta) koje je izradio inženjer Lorenzo Vitelleschi 1827. godine (gore) te bačvasti, kameni svod gustijerne (dolje) preuzeto iz: Povijesne i statističke bilješke o dubrovačkom okrugu, T. XLIX.

Na katu je, pokazuje **nacrt okružnog inženjera Lorenza Vitelleschija** iz 1827. godine,¹⁸ postojala središnja dvorana (saloća) kroz koju se izravno pristupalo kneževom uredu. Taj ured je, međutim, u završnoj fazi funkcioniranja dvora zauzeo mjesto ranije sjenice na terasi isturenoj pred blokom kuće koji je tada imao četverostrešni krov. Sa strana središnje dvoranice stajale su spavaća soba (zapadno) i blagovaonica - tinal (istočno). U sjeveroistočnom kutu bilo je stubište prema potkrovlju dvora. U sali je bila krušna peć, kao i zidna peć za grijanje.

Na dovratniku glavnih vrata bio je, kao i na Orlandovom stupu u gradu, urezan **dubrovački lakat** za provjeru pri mjerenju.¹⁹ Dubrovački lakat (51 2 cm) lakat (51,2 cm) bio je utjelovljen laktom Orlandova kipa, ponovljen u podnožju spomenika, a mjerni štap je bio pohranjen kao državna pramjera duljine. Možda bi pri zahvatu obnove te mjere mogli uklesati na nekom mjestu, razvijajući općenito važnu i interesantnu povijesnu priču o dubrovačkim mjerama i utezima.²⁰

Poput ostalih dvorova i lastovski je imao i mali zvonik „na preslicu“ koji bi zvonio kada je trebalo sazivati na sastanak ili zvoniti na uzbunu u slučaju opasnosti ili pak napadaja na kneza.²¹

Postoji niz vijesti o popravcima Dvora tijekom 18. st.,²² od kojih bismo mogli istaći barem jednu koja govori kako je 1777. **sjenica na teraci** - tvrdi se u dosadašnjoj literaturi - preoblikovana u ložu (tzv. Pavijun) - pretpostavlja se možda nalik trijemu pred župskom crkvom ili loži uz Knežev dvor u Cavtatu, ili pred Gučetićevim ljetnikovcem u Trstenu, Gundulićevoj u Gružu ili Gradićevoj u Rijeci dubrovačkoj.²³ Ali, sudeći po Vitelleschijevim nacrtima bit će vjerojatnije da je tom prigodom na teraci bio izgrađen „čvrsti“ aneks, i to

---

¹⁸ *Povijesne i statističke bilješke o dubrovačkom okrugu prikupio okružni inženjer Lorenzo Vitelleschi*, Dubrovnik, 2002.

¹⁹ F. Radić, *Knjiga o uredbama i običajima skupštine i občine otoka Lastova*, Zagreb 1901, str. 94.

²⁰ Izvrstan povijesni prikaz dubrovačkih mjera (spram novih austrijskih) donosi L. Vitelleschi u spomenutom djelu.

²¹ C. Fisković (1966), str. 94.

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*, str. 95.

u punoj visini bloka kuće, s trostrešnim krovom. Ta nova sala nastala na ranijoj taraci imala je četiri prozora (dva na pročelju, po jedan sa strana) ostakljena staklima u olovu. Ugodu pogleda na amfiteatar sela, knez je morao tražiti iz vrtova sa strana dvora.

Od povijesnog Kneževa dvora ostala je dakle gustijerna građena "u vjetru", živi memento tarace s kamenim stupovima za sjenicu nad njom, te drvarnica i magazin (ranije zatvori) u prizemlju. Izvornu sjenicu (odrna) su Lastovci svakog ljeta imali pokrivati suhim granjem.²⁴

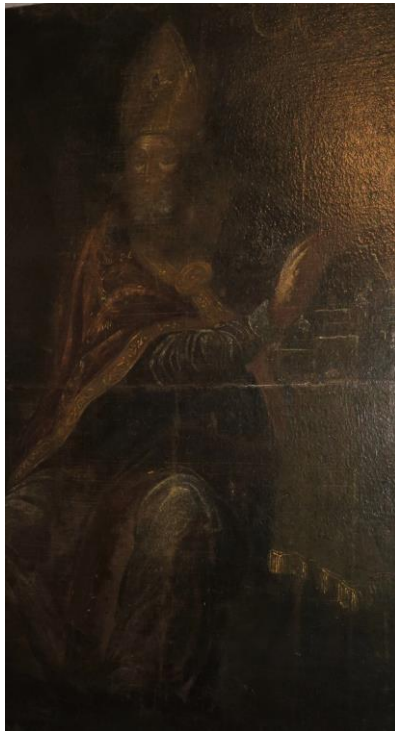
O svakodnevnom funkcioniranju komprimiranog prostora malog Kneževa dvora u Lastovu, gdje se spominju i ta sjenica i saloča u kojoj je knez ordinirao dakako na hrvatskom jeziku, čujemo nešto iz jednog dokumenta gotovo goldonijevske slikovitosti. Napisano 27. I 1729. godine: *... a drughi put namieriosam se u Palazu die doscio Antun Chialich i u salociga je V(aše) G(ospodstvo) esaminavalo, a ia sam sto pod sienizom diesam*

---

²⁴ Neki su u lipnju 1696. bili čak kažnjeni s pet groša i tri dana zatvora jer sjenicu nisu pokrili, a bilo im je naređeno. (???) Lijepi hrvatski izraz „sjenica“ javlja se konstantno kao terminus technicus u ispravama pisanim na onodobnom službenom latinskom i talijanskom jeziku: 13. VI 1696. . . accio slano portate la frasca et altro per accomodar e coprire la sieniza in Palazzo... C. Fisković (1966), str. 94.

*cuo vikat V. G. usve glase ... Kako su bili otvorena vrata od saloce kros koja se ide pod sienizu ... pak sam se afacio priko mira od Palaza ...*²⁵

Slika sv. Vlaha s grbovima Dubrovačke republike

U kneževom uredu zacijelo je visila kasnobarokna slika s prikazom sjedećeg sv. Vlaha koji blagoslivlje dok u ljevici drži model Grada. U donjem djelu slike su grbovi Republike i obitelji Sorkočević iz čijih redova je tijekom 18. st. čak desetak članova obnašalo čast kneza na Lastovu.²⁶

---

²⁵ C. Fisković (1966), str. 95. Trebalo bi možda taj dokument (u: D. L. 42, 14) prepisati u cjelosti i vidjeti može li ga se ugraditi u zaokruženu priču o funkcioniranju Kneževa Dvora na Lastovu, priču koju bi trebalo možda ispričati možda i filmski, recimo u jedno 15-minutnom filmu o odnosu Lastova i Dubrovnika, kojim bi posjetitelji Palaca - možda u lijepom prizemnom prostoru - dobili prvu orijentaciju u postavi.

²⁶ Ovo ulje na platnu, loše restaurirano 1970-ih godina, otkupljeno je za lastovsku općinu u obitelji Luke Lesića Bundeve, ali je bez sumnje izvorno zaista stajalo u Dvoru. C. Fisković (1966), str. 95. U restauratorskoj radionici splitskog Konzervatorskog zavoda, kao rezultat Fiskovićeve reambulacije Lastova, godine 1968. su popravljene, prema ondašnjim restauratorskim standardima, četiri barokne slike koje su tada bile otkupljene za Općinu iz privatnih zbirki: Potop (br. 303. u evidenciji restauriranih umjetnina u spomenutoj radionici); Solomonov sud (304); Alegorija sa starcem (305); Prizor iz Egipta (306). Sve bi ih, zajedno s nekoliko ostalih slika koje su danas u općinskom vlasništvu, trebalo nanovo restaurirati i izložiti u novouređenom Palacu.

Renesansna cisterna starog Kneževa dvora koja je ostala u funkciji i neorenesansne kuće

U prizemlju Dvora postojale su dvije **zatvorske izbe**, jedna za muške, druga za ženske, na koje je pazio posebni stražar (*guardian del palazzo di Signor Conte*, spomenut 1639.).²⁷ Ti zatvori, ukopani i bez prozora, uobičajeni za sve dvorove dubrovačkih knežija. Na koncu su transformirani u drvarnicu (*Legnaja*) i podrumsko spremište (*Cantina*), kao što se razumije iz višekratno publiciranog nacрта dubrovačkog kotarskog inženjera Lorenza Vitteleschija koji nam prikazuje stanje Dvora 1827. godine.²⁸

U pregradnom zidu između tih dvaju podrumskih prostora uočili smo zanimljivu spoliju, kameni blok s ukrasom renesansnih zubaca, najvjerojatnije iz faze gradnje Dvora 1570-

---

²⁷ F F. Radić, *Knjiga o uredbama i običajima skupštine i občine otoka Lastova*, Zagreb 1901, str. 70, 74.

²⁸ U Konzervatorskoj studiji (2016.) se ispravno konstatira: "U južnom dijelu toga prostora s izvornim podom od kamenih ploča je mogao biti izravni prolaz prema *Cantini*, podrumu ili spremištu, koje je bilo povišeno za, do danas sačuvane dvije stube. Uz sjeverni zid prostora, koji je mogao biti korišten kao zatvor, do danas je sačuvana široka zidana klupa, na kojoj su kažnjenici mogli ležati, slično kao i u zatvorima Kneževa dvora u Dubrovniku. Uz južni zid je sačuvana nešto uža zidana klupa, koja se koristila za sjedanje. Danas su na sjevernoj, široj klupi prezentirane antičke amfore, a uklanjanje pregradnog zida između *Legnaje* i *Cantine* omogućilo je da se objedinjeni prostor prizemlja koristi za predavanja i prezentacije." Zatvori se u lastovskom dvoru zadnji put u ispravama spominje 1776., ali nema sumnje da su bili u funkciji dokad je dvor funkcionirao kao sjedište vlasti, ili barem do 28. svibnja 1808. godine otkad više nema dubrovačkog kneza na Lastovu.

ih. Nema sumnje da će u konzervatorskom sondiranju na vidjelo izaći još takvih elemenata izvorne kamene plastike.

Renesansna spolija uzidana u skalin u unutrašnjosti prizemlja Dvora

S oprezom treba razmotriti pretpostavku iznesenu u Konzervatorskoj studiji J. i M. Peković, da je izvorna mogla biti i **kuhinja** na katu (s konca 17. st.), prizemnica sjeverno od bloka današnje kuće, s prozorima plitko profiliranih renesansnih okvira na istočnom i zapadnom pročelju. Konsekventno: iz istog vremena bi bila i „kuća za stražu i posluđu“.²⁹ Toj pretpostavci proturječe i Vitelleschijevi nacrti iz 1827. i katastarska snimka načinjena deset godina poslije.

Autori tog elaborata smatraju da je na sjevernom pročelju u razini kata sačuvan i renesansni kameni okvir vrata (naknadno mu je smanjena širina svijetlog otvora) prema "stražnjem" prolazu s kamenim popločenjem, koji bi po njima bio vjerojatno iz istog perioda.³⁰ To će se sve moći, međutim, potvrditi sondiranjem. Razina pločnika je u svakom slučaju izvorna, iz vremena Dvora.

---

²⁹ *Konzervatorska studija*, 2016, str. 10, 13.

³⁰ *Ibid*, str. 10, 13.

Kasnorenesansni prozor naknadno uzidan u pročelje kuhinje sjeverno od bloka kuće

Vrijeme izgradnje pojedinih dijelova sklopa prikazano na današnjem zračnom snimku, prema Konzervatorskom elaboratu (Omega engineering, 2016):

- 1- gabariti povijesnog Kneževa dvora, 16. -18. stoljeće
- 2 - pretpostavljena kuhinja, 17. stoljeće
- 3 - pretpostavljena kuća za stražu i poslugu, 17. stoljeće
- 4 - štale, vjerojatno 17. stoljeće
- 5 - dogradnje izvornog dvora i izgradnja kuće Garbini (Grbin), 19./20. stoljeće
- 6 - gospodarska zgrada, 19./20. stoljeće
- 7 - recentne nadstrešnice, 20. stoljeće

Crvena strijelica označava ulaz na posjed, crvena linija mjesni put na južnoj i istočnoj strani, a žuta pomoćni put na sjevernoj strani posjeda

Detalj katastra Lastova iz 1837. s položajem starog Kneževa dvora

Bilo kako bilo, gradnja neorenesansne dvokatnice poštivala je i iskoristila dio starije strukture, zapravo „infrastrukturu“ renesansnog Kneževa dvora.

Bit će važno ispitati i eventualno rehabilitirati izvornu komunikaciju (jednokrako stubište) između gospodarskog prizemlja (*cantina* - u Vitelleschijevom crtežu iz 1827.) i gornjeg horizonta kuće, gdje postoje zazidana vrata na sjevernom zidu, u osi hodnika (sa slikarijama naivno-pitoresknog sadržaja) prema taraci.

Pred središnjim dijelom jednokatne zgrade dvora, koja je pratila izohipsu terena, isturen je **volumen gustijerne**. Kao i u primjerima više lastovskih kuća, time se duhovito riješilo pitanje niveliranja kosog terena.³¹ Nad kamenim bačvastim svodom gustijerne oblikovana je prostrana terasa, kao pred mnogim lastovskim kućama i dubrovačkim ljetnikovcima, a ponegdje i pred kneževim dvorovima (Šipan). Kišnica je u zdenac silazila sa krovnog kanala kojeg su nosili uobičajene kamene konzole.

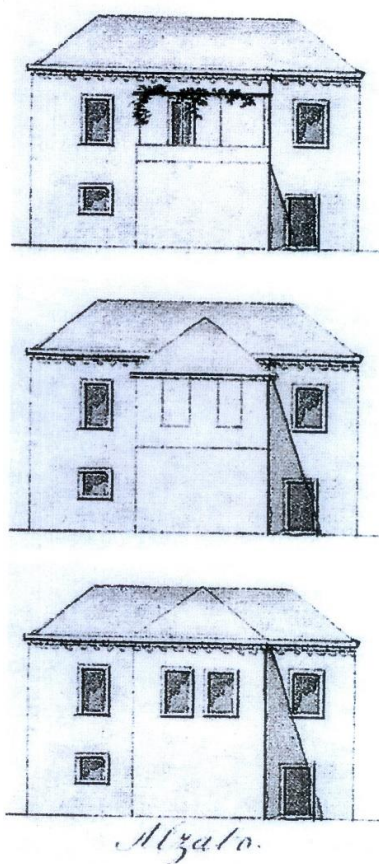
Dvor je bio zaokružen zidom, a uz njega je postojao i mali vrt.

---

³¹ Klasična lastovska kuća se podiže tako da se svojom dužinom podzida po izohipsi kosine ukopavajući se u padinu tek manjim dijelom prizemlja ili gustijernom. Barokna kuća T. i M. Ortika, sjeverozapadno od kasnogotičke kuće Kokot usred sela (Ravance), jedna je od rijetkih kuća koja je jugu odnosno polju okrenuta užom stranom.

PALAC NA DRAŽBI 1937.

Imajući u vidu trošnost nekadašnjeg Dvora, „Pretura“ sa sjedištem u Korčuli, godine 1837. - dakle tri desetljeća nakon pada Republike - stavila je „Palac“ na licitaciju. Fabriceri župske crkve odlučili su se javiti kaneći u njemu urediti župski stan i ured. Na dražbi od 14. studenoga 1837. nadmetali su se Nikola Jurinović (trgovac koralja podrijetlom sa Zlarina, djed Nikole Garbina, po majci, budućeg vlasnika Palaca), Kuzma Lešić, delegat crkvene uprave, te Josip Kalodera, urar iz Korčule, koji je međutim ponudio najveći iznos.³²

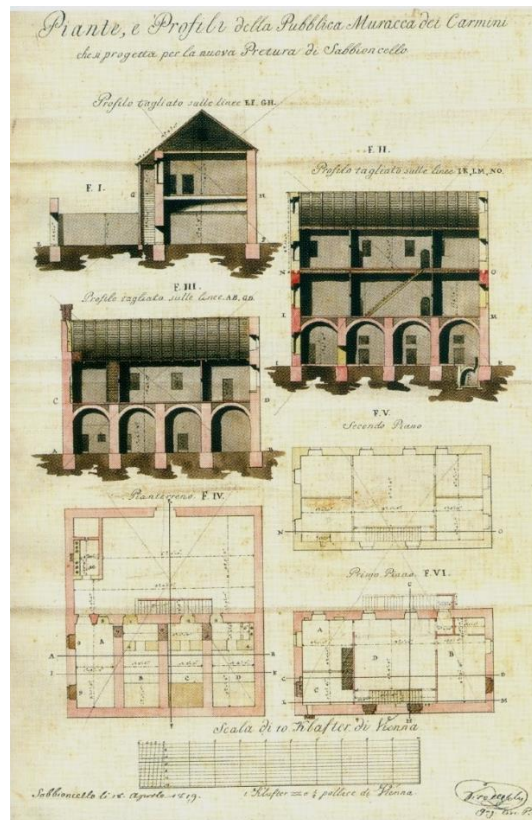
Nije dosad zapaženo da je L. Vitelleschi te iste 1837. godine donio dva alternativna rješenja arhitektonskog preoblikovanja tog aneksa u pokušaju, po svoj prilici, da naglasi izvorni volumen Dvora.³³ Prvim bi se repristinirao izgled izvorne tarace sa sjenicom.

³² A. Jurica, *Da se ne zaboravi. Kulturna baština Lastova (osvrt)*, Lastovo 2016. Poglavlja: Knežev dvor, str. 23-25. Dokument koji se citira nalazi se u Arhivu župskog ureda lastovo, fasc. 1837. g.

³³ Konzervatorska studija, 2016, str. 28, donosi ove nacрте (koji se, međutim, ne nalaze u Vitelleschijevom rukopisu *Notizie storiche e statistiche del Circolo di Ragusa* iz 1827., kako stoji u

Drugim bi se visina aneksa nešto snizila; ostao bi i dalje zatvoren, ali bi dobio aspekt zatvorene lože. Ostaje pitanje kome su ta rješenja bila podastrta; vjerojatno lastovskim fabricerima. Ako je tako, možemo samo žaliti što se tom prigodom župni dvor nije zaista tu i preselio, jer bismo zacijelo i danas gledali arhitekturu autentičnog Kneževa dvora, samo u drugoj funkciji.³⁴

Nacrt Kneževa Dvora u Karmenu u Podgorju iznad Orebića. Orebić, 18. IV. 1819.
L. Vitelleschi, "Pianta, e Profili della Pubblica Muracca dei Carmini che si progetta per la nuova Pretura di Sabbioncello"

Studiji), ali ih krivo opisuje kao njegov pokušaj da prikaže razvoj sklopa, dočim je očito riječ o prijedlozima obnove zapuštenog Dvora.

³⁴ Vitelleschijevi nacrti su prvorazredni dokumentarni izvori iz kojih možemo analizirati stanje u kojemu su se tada nalazili kneževi dvorovi. Za onaj u Karmenu u Podgorju iznad Orebića, Vitelleschi je 18. IV. 1819. ponudio nacrt pregradnje i adaptacije koji pokazuje daleko veću senzibilnost spram zatečenih vrijednosti tog sklopa od nacrtu ing. Hartmanna koji je u siječnju 1820. ponudila središnja građevinska uprava. (vidi: L. Vitelleschi, *Povijesne i statističke bilješke*, str. 29-30). Ostavio nam je i izvrsne detaljne nacрте Kneževa Dvora u Slanome (1830.), u Cavtatu, na Šipanu, Stonu i na Mljetu. Važni su nam i njegovi lapidarni opisi kneževih dvorova od Pridvorja, u cavtatskoj preturi, do onoga posve ruševnog u Babinom polju na Mljetu. (Ibid, str. 61-63).

U poglavlju o javnim zgradama koje je donio u rukopisu *Notizie storiche e statistiche del Circolo di Ragusa* iz 1827., Lorenzo Vitelleschi veli da je Knežev dvor u Lastovu “nastanjen, skučen i u lošem stanju, a zatvori su odvojeni.” Premda se ne razumije tko je u njemu u to doba mogao stanovati, iz spomena “zatvora koji su odvojeni” zaključilo bi se da su oni još bili u funkciji, pa bi prema tome bilo za pretpostaviti da je Dvor još uvijek služio kao sjedište lokalne vlasti, sada austrijske.³⁵

Korisno je ovdje donijeti kompletan **izvod Vitelleschijevog izvješća o javnim zgradama**, zapravo starim dvorovima dubrovačkog okruga, u prijevodu i komentaru V. B. Lupisa:

U Pridvorju, u cavtatskoj preturi, postoji takozvani Knežev dvor (così detto Palazzo del Conte), koji zapališe Crnogorci a ostaci mu nisu vrijedni spomena.³⁶

U Cavtatu je također nalazi Knežev dvor (così detta Casa del Conte); u prizemlju su zatvori preture, a na prvom katu smjestio se garnizon.

Mislilo se u njega smjestiti preturu, za što bi se zgrada morala proširiti jer je, takva kakva jest, pretijesna. No projekt još miruje.

U Dubrovniku je smješten Knežev dvor (*Pubblico Palazzo*), koji ćemo opisati naknadno. Sponza je prostrana zgrada u kojoj su demanijalni carinski uredi i slanice s brojnim skladištima za robu. U starim zatvorima je sada umobolnica, a novi su zatvori tek nedavno sagrađeni. Valja spomenuti još i žitnicu Rupe.

Na Šipanu je također Knežev dvor, ali u lošem stanju.³⁷ Knežev dvor u Slanom spalili su Crnogorci. U prizemlju je zgrade zatvor preture, ali su ćelije u vrlo lošem stanju i gotovo neupotrebljive. Projekt za obnovu zgrade je odobren, ali je izvedba odgođena.

U Stonu se također nalazi Knežev dvor, koji je u dobrom stanju, pa je iznajmljen za stanovanje.

I Janjina ima Knežev dvor, ali nenastanjen.

---

³⁵ Ipak moramo zadržati dozu opreza. U izvorniku stoji: “A Lagosta vi ha pure il palazzo del Conte abitabile, assai ristretto ed in cattivo stato, colle Carceri separate.” (Ibid, str. 63) Prijevod priređivača Vitelleschijeva djela nedvosmisleno govori da je Dvor “nastanjen”, premda bi iz izvornika mogli pomisliti da je unatoč ruševnosti bio “pogodan za stanovanje”.

³⁶ Vidi: Kate Bagoje, Knežev dvor u Pridvorju, *Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti*, I, Dubrovnik, 1998, str. 279-293.

³⁷ Nada Grujić, Ladanjsko—gospodarska arhitektura 15. i 16. stoljeća na otoku Šipanu, *Zbornik Dubrovačkog primorja i otoka*, II, Dubrovnik, 1988, str. 223-274.

Iznad Orebića, u pelješkoj preturi, Knežev je dvor u lošem stanju i nije za stanovanje.³⁸

U prizemlju Kneževa dvora na Korčuli zatvori su preture, a na prvom katu je vojarna.

I Lastovo ima Knežev dvor, nastanjen, skučen i u lošem stanju, a zatvori su odvojeni.³⁹

I na kraju, Knežev dvor na Mljetu,⁴⁰ koji se nalazi u Babinu Polju, u ruševnom je stanju, zidova raspuklih zbog jakih potresa.

---

³⁸ Knežev dvor trsteničkog kneza u Karmenu bio je sagrađen u kasnogotičkom stilu prije 1448. Danas se vide ostatci zidova jednokatne zgrade, sjeverno od bivše župne crkve Gospe od Karmena u Podgorju iznad Orebića. (Cvito Fisković, O bratovštini svetih Vida i Modesta na Orebićima, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, XXXIII, Dubrovnik, 1995.)

³⁹ Crtež Kneževa dvora na Lastovu Cvito Fisković je donio u svom pregledu kulturne baštine otoka Lastova. (Fisković, 1966.)

⁴⁰ Knežev dvor u Babinu Polju — skromna prizemnica, sagrađen je 1554, o čemu svjedoči kameni natpis na latinskom jeziku koji glasi: »PROCTORIS MELIENSIS PRAETORIUM PUBLICA RAGUSINOSUM PECUNIA ERECTUM ANNO APANTVIVG MDLIV«, a odluka o gradnji je donesena u Velikom vijeću 14. svibnja 1493. (Vidi: Ivo Dabelić, *Povijest otoka Mljeta od najstarijeg vremena do 15. stoljeća*, Dubrovnik, 1987; isti, *Arhivska građa za povijest otoka Mljeta, stariji rodovi i istaknutiji otočani*, Dubrovnik, 2000.)

PALAC NIKOLE GRBINA

Ne nalazimo arhivskih potvrda tvrdnji dr. Antuna Jurice, da je spomenuti Nikola Juranović godine 1837. kupio Palac (a bio je i najlošiji ponuđač na dražbu u Korčuli te godine), te da ga je - nakon što mu je sin Ivan iselio s Lastova - ostavio sinu svoje kćerke Kristine udate za Vicka Grbina. Po Juričinoj priči: "njihov sin Nikola (1827-1905) djedovu ostavštinu pod Glavicu ostavio je da propada jer se nakon smrti majke 1849. godine otisnuo u svijet u SAD i oženio Mariju Cafferata (1836-1916), kćerku talijanskih imigranata. Tek nakon više od 40 godina provedenih u tuđini vratio se pod stare dane kući s namjerom da na Lastovu sebi sagradi dom. Nemajući vlastita poroda, uzeo je k sebi nećakinju Kristinu, kćerku mlađe sestre Anice udate od 1855. godine za Antuna Nacija Barbića - Šeranta. Nakon što nije uspio pronaći nijednu povoljnu lokaciju u naselju, odlučio je porušiti postojeću derutnu zgradu bivšeg Kneževog Dvora naslijeđenu od djeda Nikole Juranovića i na njezinim temeljima sagraditi sebi novu kuću."⁴¹

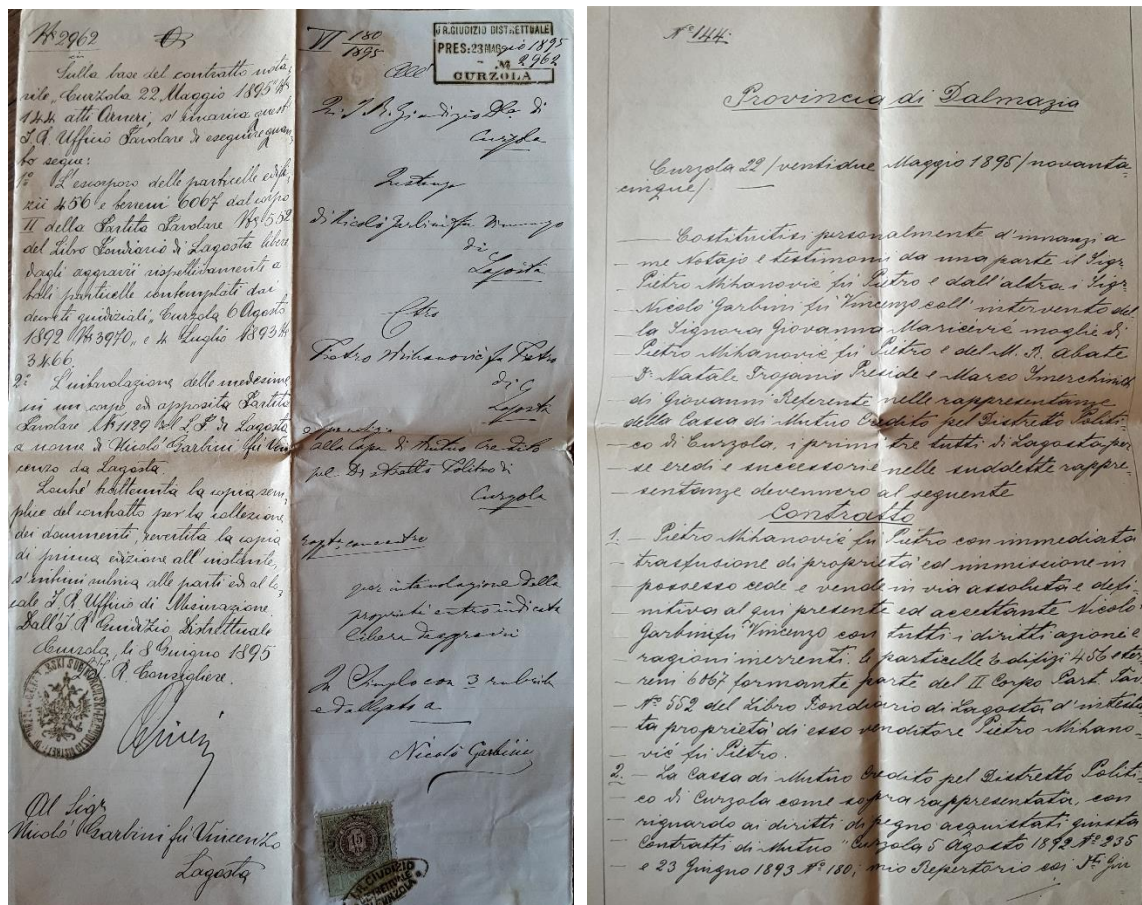
Iz dokumenata obiteljskog arhiva ob. Fantela (u samom Palacu) vidi se pak da je Nikola Garbini (Grbin) pok. Vicka 1890-ih godina, po povratku iz Amerike,⁴² intenzivno kupovao

---

⁴¹ A. Jurica, *Da se ne zaboravi. Kulturna baština Lastova (osvrt)*, Lastovo 2016, str. 25

⁴² U New Orleansu, gdje su živjeli, načinili su 1875. i 1889. godine vlastite oporuke, uzajamno se ovlašćujući na nasljeđivanje svega što posjeduju, ovjerivši ih u Dubrovniku još jednom 1905., neposredno prije nego što će Nikola umrijeti.

nekretnine u Lastovu i lastovskim poljima i vinogradima.⁴³ Najvažnji nam je dokument notarski ugovor načinjen 22. svibnja 1895., a potpisan od svih stranaka u postupku 6. lipnja 1895. u Korčuli. Dokument pokazuje da je Nikola Garbin pok. Vicka tada od Petra Mihanovića pok. Petra kupio zgradu nekadašnjeg Dvora (na gr. parceli 456, zemlj. Čest. 6067).⁴⁴

Ugovori o kupnji Palaca 1895. u Arhivu ob. Fantela

⁴³ Arhiv ob. Fantela u Palacu.

⁴⁴ O prezimenu obitelji v. Jurica, 2001., str. 467, te A. Jurica - N. Vekarić, Lastovski rodovi, Zagreb - Dubrovnik 2006, str. 101. Prvi Grbin, Antun Jeronimov, doselio je 1787. godine iz Splita u Lastovo. Obitelj je izumrla 1916. godine. Fantele, koji su naslijedili Palac, vode podrijetlo od starog lastovskog roda Lukšić (zabilježenog još početkom 15. st.), od grane koja se prozvala Fantela po nadimku koji je nosio jedan Antun Lukšić, koncem 17. stoljeća. (Ibid, str. 171)

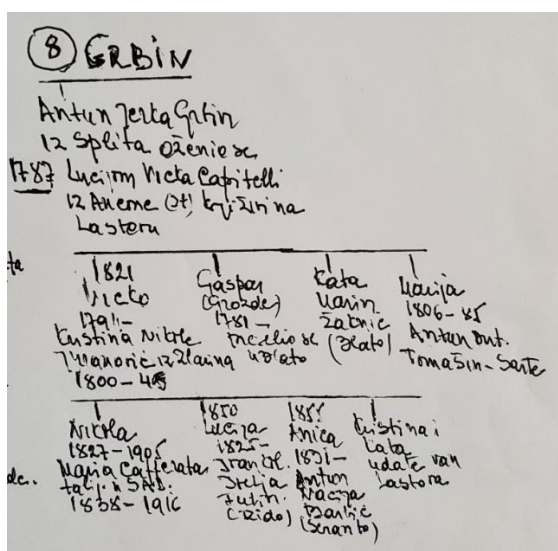

Maria - Mary - Marija Grbin, rođ. Cafferata

Nikola Grbin pok. Vicka

Rodoslovlje ob. Grbin u lastovu. Ljubaznošću dr. Antuna Jurice

Dvor je najvećim dijelom bio srušen koncem 19. st. da bi ustupio mjesto neorenesansnoj dvokatnici Nikole Grbina koja se gradila 1898-1900.⁴⁵ Ipak, vidjesmo već iz crteža dubrovačkog kotarskog inženjera Lorenza Vitteleschija 1827. godine da možemo dočarati njegov izgled i jednostavnu T-tlocrtnu dispoziciju kakvu je imao u njegovo doba,

⁴⁵ C. Fisković tu kuću upoređuje s neorenesansnom kućom obitelji Stjepović (1908.) u Luci na Šipanu i s kućom Vučetić-Marchi u hvarskom Burku, iz druge polovice 19. st.

ali i razumijeti u kolikoj je Grbin mjeri povećao gabarite izvornoga dvora: kuća je dobila čitav kat više, a dograđena je simetrično - jednako prema zapadu koliko i prema istoku - u odnosu na osovinu sklopa na kojoj se prema jugu sačuvala renesansna gustijerna.

Južno pročelje kuće Garbini

Prikladan opis današnjeg prostora, podnih površina i pročelja, donosi spomenuti Konzervatorski elaborat, pa ga je najbolje ovdje dijelom prenijeti: „Na parceli koja je povijesno određena ogradnim zidovima uređen je okoliš s istočnom taracom i kamenim stubištem koje vodi do glavnog ulaza na razini prvog kata, dok je nekadašnji ulaz Kneževa dvora na sjevernom pročelju vjerojatno sužen za gospodarski prolaz prema kuhinji. Na tom sjevernom, začelnom zidu kuće u razini prvog kata je otvoren jedan pravokutni prozor u jednostavnom, kamenom okviru te još jedna vrata sa segmentnim nadvojem koja vode na sjevernu, odnosno zapadnu terasu. U nišu istočnog dijela sjevernog pročelja postavljena je kruna tada dograđene gustijerne.

Na razini drugog kata sjevernog začelja kuće Garbini otvorena su tri pravokutna prozora u jednostavnim kamenim okvirima. Otvori reprezentativnog južnog pročelja postavljeni su u pet vertikalnih osi, simetrično na os središnjih vrata s polukružnim nadvojima koja na razini kata vode do tarace - sulara s kamenim popločenjem i klupom uz tri ruba kamene ograde na čijim su slobodnim krajevima postavljene dvije kamene kolone šesterokutnog presjeka s kapitelima koji su nosili drvenu gredu pergole. (...)

Nad tom, povijesnom terasom nekadašnjeg Kneževa dvora, na razini drugog kata Garbinijeve kuće je balkon na četiri kamene konzole s kamenom ogradom na koju je na obje slobodne strane bila postavljena po jedna kamena, kićena žardinjera od kojih je do danas sačuvana samo zapadna. (...)

Prizemlje i katove na tom pročelju dijele dva kamena, profilirana vijenca, čija geometrija ponavlja geometriju završnog vijenca *sulara* nad gustijernom. Južno pročelje, obrađeno žbukom s ucrtanim koršem kamena i naglašenim uglovima, je završeno geometrijski profiliranim krovnim kanalom koji je oblikovan sjekomice postavljenom opekom između dva profilirana dijela te završen polovicama žutih tavela koje su postavljene pod kutem od 45°. Nad središnjim dijelom dvostrešnog krovništva, danas pokrivenog utorenim crijepom, uzdignut je visoki zidani, dvostrešni belveder s bočnim, neobaroknim volutama obrađenim žbukom, kao i završni geometrijski profilirani zabat nad kojim su uzdignuta dva, bočna manja i jedan središnji, veći pravokutni akroteriji.⁴⁶

Pogled s tarace Palaca

Zapadno od kuće bila je iskopana još jedna gustijerna s jednostavnom kockom krune bunara. U dvorišnom dijelu koji popločan kamenom, niže se uz sjeverni ogradni dio parcele niz prizemnih pomoćnih prostora, od kuhinje (u osovini kuće), do štala za konje

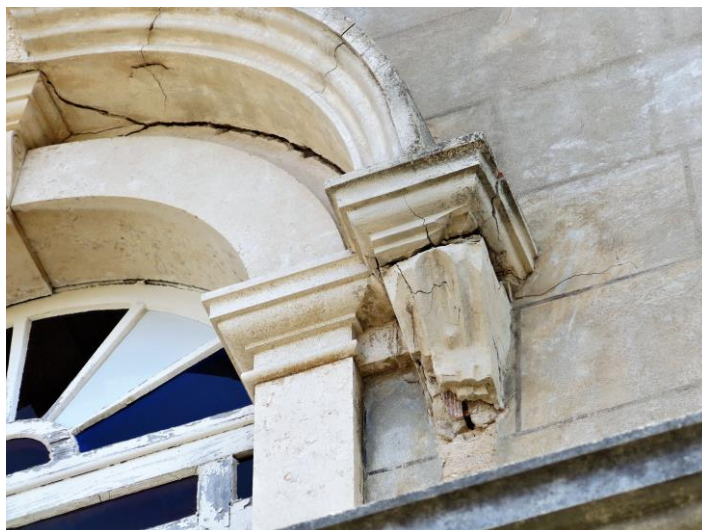
---

⁴⁶ Konzervatorska studija, 2016, str. 17-18.

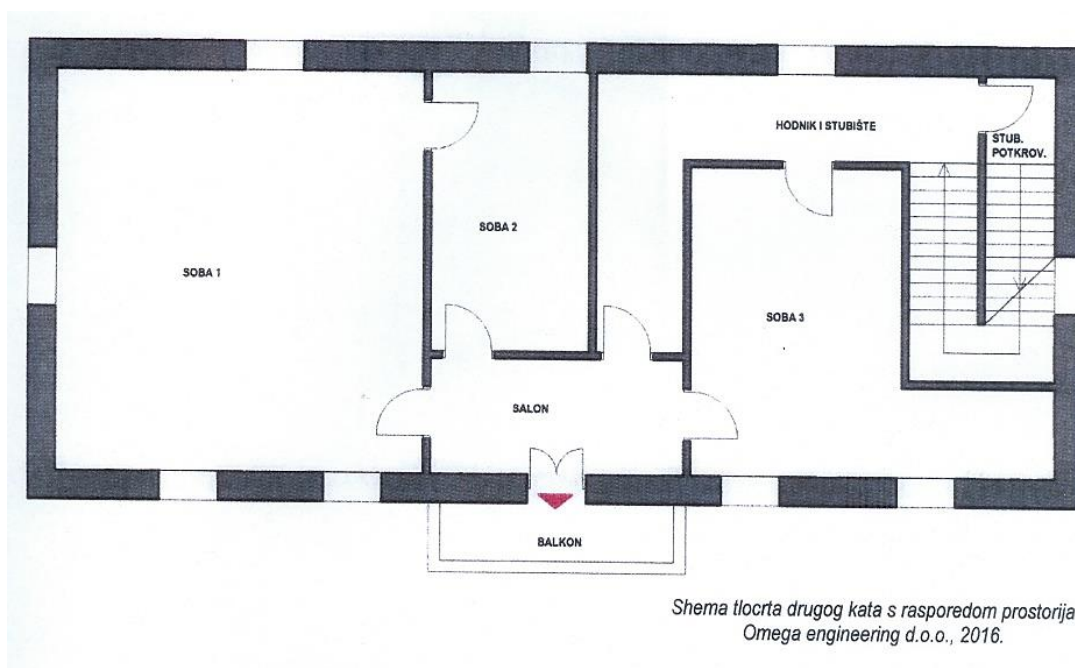

u sjeveroistočnom uglu parcele. Mahom su naknadno dograđeni, ili pregrađeni, jer nalazimo više odobrenih molbi za te gradnje, kao i za gradnju ogradnih zidova.

Dio arhitektonske plastike je izrađen u štuku, da fingira kamen; na primjer nadvoj vrata balkona na gornjem katu. Bit će potrebna obnova svih takvih elemenata.

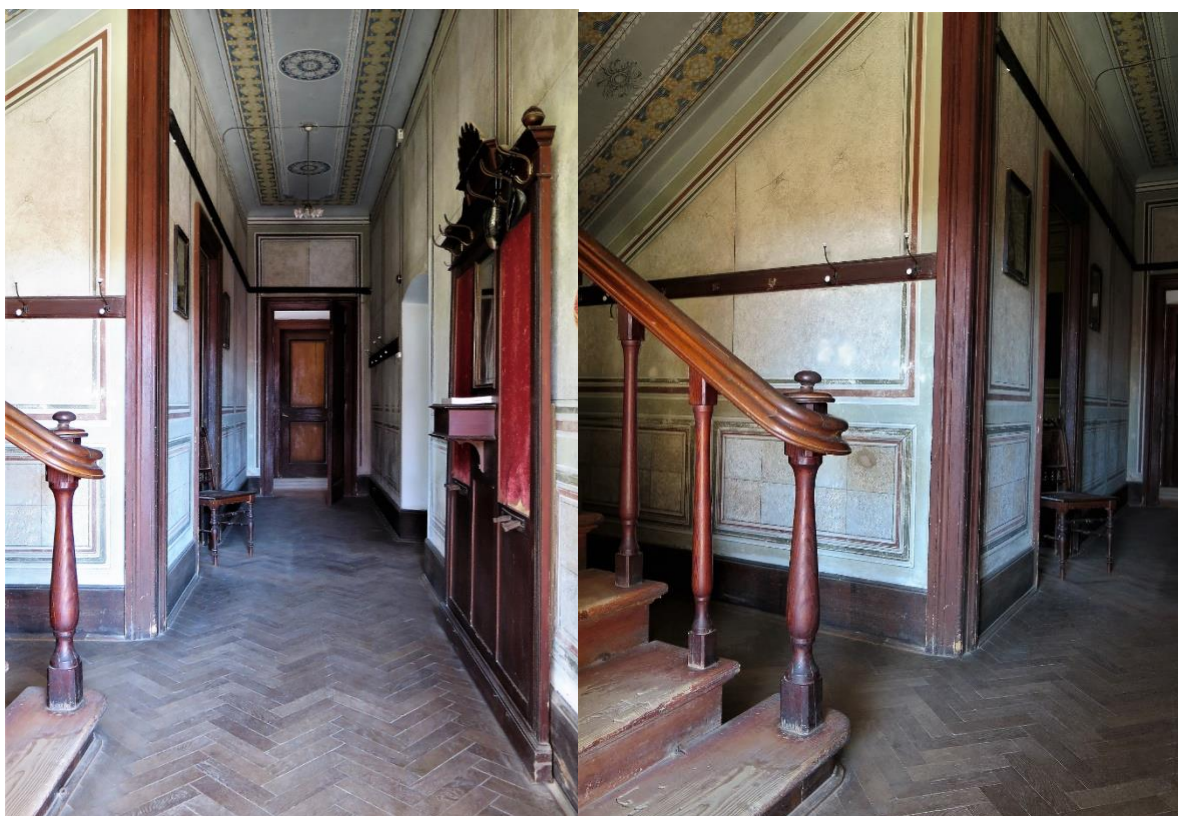

Međukatne konstrukcije su drvene, kao i dvokrako stubište oslikanih podgleda uz istočni zid kuće. U dobrom su stanju. Na podu prvog kata je parket na "riblju kost", a na drugom katu je pod daščani.

Shema tlocrta drugog kata s rasporedom prostorija
Omega engineering d.o.o., 2016.

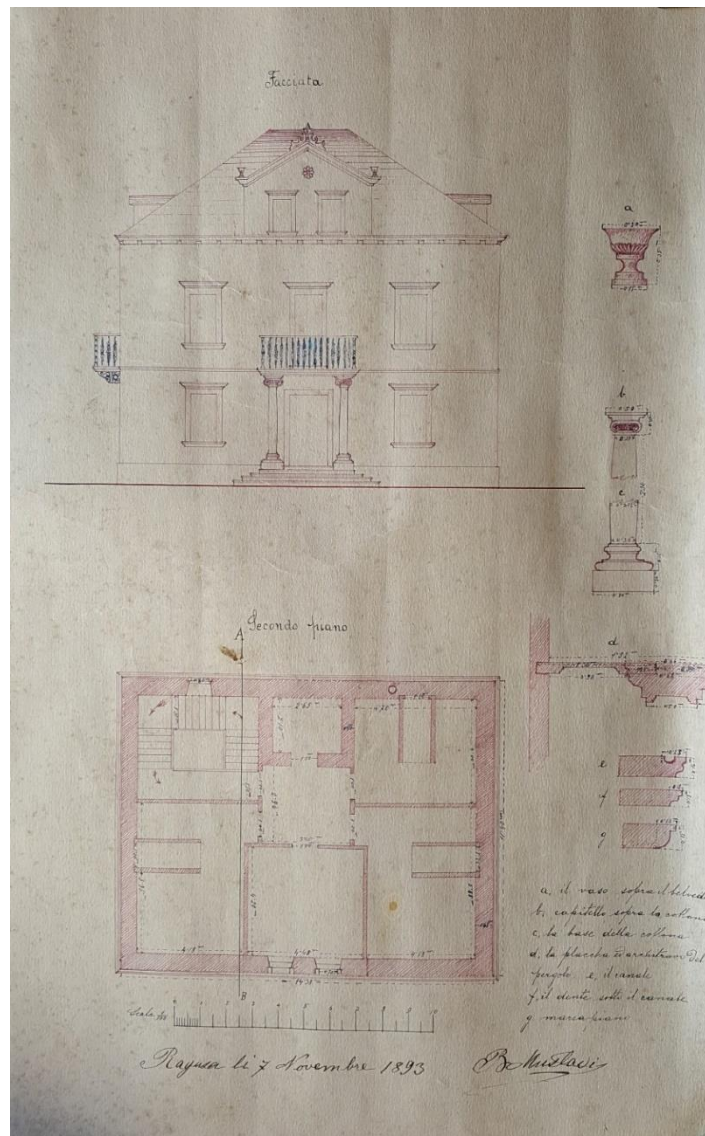

U unutrašnjoj tlocrtnoj dispoziciji - koja osobito na gornjem katu ima za današnje pojmove nelogično labirintski organizirane hodnike (očito precizno zrcaleći potrebe bračnog para i djevojke koja se o njima trebala starati) - nedostaje čvršćih pregradnih zidova, na relativno veliku širinu kuće. Neophodna statička sanacija zgrade očito će trebati voditi računa o izvornoj tlocrtnoj dispoziciji, a osobito o osliku zidova (o čemu niže).

Uskoro ćemo zacijelo doznati ime projektanta Palaca (kad dovršimo istraživanja u dubrovačkom Arhovu), ali već sad znamo tko su ga gradili: Ivan Frluga iz Trsta (†1906) oženjen Lastovkom Katom (Antuna) Šutića-Pule, izvjesno je vrijeme radio kao zidar na "palacu" Nikole Grbinu, da bi početkom 1900. iselio s otoka; potom Ivo Trojković, na prigradnjama oko Palaca.⁴⁷

---

⁴⁷ Antun Jurica, *Lastovo. Stanovništvo u domovini i u svijetu*. Lastovo 2010, str. 38-39

Nerealizirani projekt kuće Nikole Grbina, 1893.

Rekosmo već, gradnja neorenesansne dvokatnice poštivala je i iskoristila barem djelove starije strukture, zapravo „infrastrukturu“ renesansnog Kneževa dvora. Od stanovitevažnosti nam je pronalazak prvog Garbinovog nacrtu za novi Palac, izrađen u Dubrovniku u zimu 1893. godine. Taj projekt je - ukoliko je vlasnik već zaista računao s lokacijom Palaca, i prije nego je ušao u njezin posjed (1895) - pretpostavljao potpuno uklanjanje starog dvora. U tom slučaju je očito da je Grbin s vremenom shvatio da bi bilo nerazumno ukloniti staru gustijernu i mogućnost da se, kako je u Lastovu i običaj, nad njom oblikuje terasa. Iz činjenice da je sačuvao i jedan posvetni knežev natpis, te dao isklesati kip sv. Vlaha (valjda jedan od posljednjih u kamenu u javnoj funkciji), vidimo da je nastojao, ma koliko diskretno, sačuvati spomen na stari dvor, čuvajući i njegovo uvriježeno ime.

Zidovi i stropovi svih soba i hodnika u kući su oslikani gumenim valjcima, mustrama geometrijskih i florealnih motiva kakvi su bili karakteristični za konac 19. stoljeća. (Jedino je hodnik-sala pred taracom bila oslikana rukom.) Nijedan od tih oslika sam po sebi ne predstavlja izrazitiju vrijednost, ali imajući na pameti da je riječ o tucetu raznovrsnih

rješenja, svi zajedno predstavljaju primjer iznimno dobro očuvanog građanskog ambijenta na izmaku austrijske uprave na hrvatskoj obali.

Spavaća soba na zapadnom kraju prvog kata Palaca

Valja uz to dometnuti da je jedanko dobro i u cjelosti sačuvano pokućstvo. Mahom je Altdeutsch-stila, nadahnutog njemačkom renesansom, a omiljenog u onodobnoj Dalmaciji: u Palacu su se očuvale serije spavaćih soba, kredenci, komoda, stolova, noćnih ormarića, konzola sa zrcalima, vješalica, fotelja i stolica (mnoge sa sjedištima iz pletene španjolske trske), do noćnih posuda. Postoji i tipološki široka garnitura uvijek privlačnog Thonet pokućstva, uključujući i jedan raritet - stolac za malenu djecu koji bi se priključio stolu u blagovaonici.

Blagovaonica u prizemlju Grbinovog Palaca

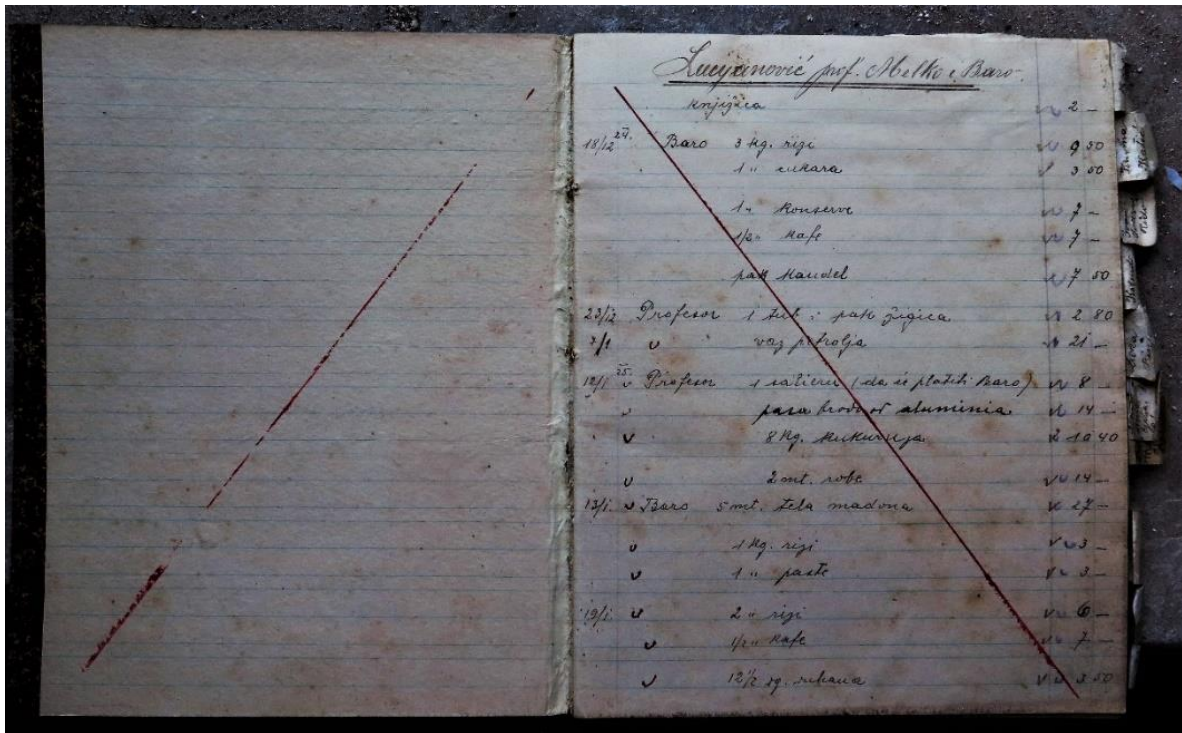
Razgovor ugodni dr. Antuna Jurice i g. Lea Katića

Oslik hodnik-sale pred taracom

Neobičnost je u tome što se čitav ambijent Palaca nije nimalo promijenio od vremena gradnje. Nasljednici Nikole i Marije Grbin kao da su imali strahopoštovanje prema njihovoj ostavštini, a zadnji stanar, Niko Fantela, gospar naočite rezervirane pojave živio je nakon majčine smrti uglavnom u kuhinji, prizemnici sjeverno od volumena same kuće.

Otac Nika Fantele, Ivo, bio je lastovski veletrgovac iza kojega su ostale brojne knjige narudžbi; katalogi nebrojenih firmi iz Italije, Europe, Hrvatske, od kojih je naručivao baš sve što se na otoku tražilo; tu su još knjige dužnika - gotovo čitavo međuratno Lastovo prolazi na stranicama tih „dnevnika“, zajedno s receptima, preporukama za higijenu ljudi i životinja, opisima ribarskih pošta... Sačuvano je i dosta neprodanih proizvoda. Od svega toga bi se mogla prirediti zaista sugestivna postava lastovske međuratne svakodnevice.

Knjiga dužnika trgovca Iva Fantele, s „dossierom“ lastovskog povjesničara dr. Melka Lucijanovića

Valjalo bi barem u nekoliko metaforičkih slika ocrtati **profil vlasnika Palaca**, od Nikole i Marije (makar podrijetlom iz Genove, ali od roditelja naturaliziranih u Americi, inzistirala je da se u ispravama piše kao - Mary), do Kristine,⁴⁸ Iva i Nika Fantele, obitelji koja je u nimalo jednostavnim prilikama otoka zahvaćenog vrtlogom političkih mijena prve polovice dvadesetog stoljeća nastojala očuvati hrvatski identitet.

⁴⁸ Kuću i najveći dio imanja Grbinovih naslijedila je, oporukom Mary Grbin od 13. 3. 1919., Nikolina nećakinja Kristina, kćerka njegove mlađe sestre Anice, koja se godinama skrbila o supružnicima.

Kristina Fantela koja je oporukom Mary Grbin 1919. naslijedila Palac

Iz obiteljskog arhiva doznajemo da su se do talijanske okupacije otoka na kući uvijek vijale hrvatske i američka zastava (sekvestrirane odmah po uspostavi talijanske vlasti), a čini se i **barjak Sv. Vlaha**;⁴⁹ da je nad portalom kuće postojala hrvatska zastava izrađena u staklu (ubrzo slupana kamenjem, kao što su i dva cementna lava nad ulazom u sklop bila više puta kamenovana); da je kuća više puta doživjela premetačinu, da su u većim količinama odnošene namirnice iz magazina; konačno da je Ivo Fantela bio u više navrata tužen, jednom čak suđen na četiri mjeseca zatvora. Ništa od toga mu nije pomoglo u očima novih jugoslavenskih vlasti koje su otok preuzele početkom 1944. godine.

---

⁴⁹ Koplja za zastave - sa strana kipa sv. Vlaha - bila su čak 12 m visoka !

Moja je stojna kuća bila višeput napadnuta od fašista mjesta. U jednoj od tih prigoda bila su mi bačena i uništena dva koplja /ašte/ svaki 12 metara visok, na kojima su se vile, prije dolaska Italije, zastave: hrvatska i ona Sjedinjenih Država Amerike dok u sredini Svet. Vlaha simbol republike dubrovačke, budući za vremena iste stanovao tu predstavnik republike.

U toj prigodi bio sam presiljen od fašističkih napadača da na stijegu/zastave Svet. Vlaha /moram podignuti talijansku zastavu.

Prigodom svake svečanosti fašističke. kada bi povorka ispod moje kuće prolazila, klicali bi "abbasso croataccio, abbasso porchi jugoslavi" i drugi podli poklici.

Kada je bilo javljeno da je Lastovo pripalo Italiji, te večeri, na moju kuću su sipali vatru. Koliko sam ja i moji te večeri pretrpio to zna najbolje Ivan Ivelja Grljaš koji se je te večeri u mojoj kući nalazio.

Jedne od tih večeri oštetili su mi dva lava koji se na vratima ulaza u kuću nalaze a na hrvatsku zastavu koja se na staklu nalazi, od kada je kuća sagradjena, kamenje su bacali da bi je mogli razbiti; što se sve i danas vidi.

Iz predstavlke Iva Fantele novouspostavljenj jugoslavenskoj vlasti na otoku

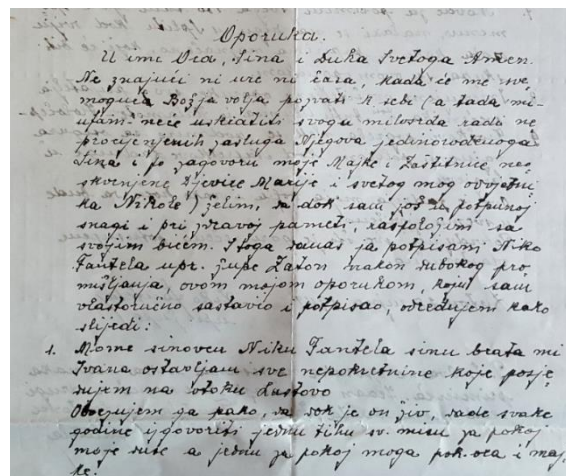
U trodjelnom prostoru napuštene štale nabacan je dio nekadašnjeg kućnog inventara, između ostaloga i slika don Nika Fantele mlađeg

Brat Iva Fantele (1880-1853), njegov blizanac don Niko Fantela (1880-1944) mlađi, u godinama prije Prvoga svjetskog rata - veli dr. Antun Jurica - „uvelike je promicao kulturno-zabavni život na Lastovu, a u prvim godinama talijanske uprave isticao je i hrvatski identitet otočnog stanovništva.⁵⁰ On je nakon kapitulacije Italije prešao živjeti na

⁵⁰ U nemogućnosti da stanuje u župnoj kući koju su 1921. zauzeli karabinjeri, odselio je u Dubrovnik. Tu kuću je, inače, crkovenarstvu poklonila ud. Nikole Grbina, oporukom od 10. III.

Lastovo, ali budući da je službu obavljao u Dubrovniku, vjerojatno je bio na "listi za odstrijel", koju su u hercegovačkim brdima bili sastavili partizani s imenima onih koje je trebalo eliminirati kao neprijateljske sluge čim partizanska vojska bude ušla u Dubrovnik. Za tu listu uglednih Dubrovčana koji su unaprijed bili osuđeni na kaznu strijeljanja zasigurno je znao i drug Ivan Mordin-Crni, partijski sekretar za Južnu Dalmaciju. Čim je drug sekretar stigao na Lastovo 6. II. 1944. (noćnom vezom s Visa) rečeno mu je da je svećenik Fantela na otoku, koji se mirno odazvao na razgovor u kasarni partizanske straže na Dovcu. Nakon dva dana saslušanja i mučenja u polumrtvom je stanju na mazgi prebačen do Mihajla i predan posadi partizanskog broda U-26 s nalogom da se riješe bandita kako god znaju. U noći od 7. na 8. II. 1944. na putu prema Mljetu svećenik je ustrijeljen i bačen u more.⁵¹ U obiteljskom arhivu nalazimo njegove oporuke (napisane dok je bio župnik u Zatonu, prije i tijekom rata) u prilog nećaka Nika, sina brata Ivana.

Početak oporuke don Nika Fantele iz 1942. (Ob. Arhiv ob Fantela u Palacu)

1916. uz uvijek da služi isključivo župniku koji će zauzvrat služiti dvije pjevane i dvije tihe mise za pokoj njezine duše i pokojnoga muža Nikole. A. Jurica, 2001, str. 467.

⁵¹ Ibid, str. 61. Ivan i Don Niko Fantela bili su inače nećaci poznatog svećenika i dubrovačkog kanonika Bartula (Nikolina) Fantele-Borovinića (1857-1933) koji je bio misionar u Skadru u Albaniji. Iz iste obitelji je bio općinski načelnik Nikola Ivan-Petrov Fantela- Borovinić (1853-1913).-- Usputno, kao kuriozna paralelna priča: niti dan poslije ubojstva Fantele, Ivan Mordin Crni je, 8. veljače uvečer, na istom putu s Lastova na Mljet upao u zasjedu njemačkih desantno-jurišnih čamaca. Pokušao se spasiti plivanjem, ali je uhićen i sproveden u zatvor u Korčulu. Koji dan poslije, u plovidbi prema zatvoru u Dubrovniku uspio je skočiti u more i pobjeći. Ubijen je točno mjesec dana poslije Fantele, u njemačkoj zasjedi iznad uvale Prapatne. Njegovom imenu bio je posvećen samostan sv. Klare u na početku Place u Gradu nakon što je postao Dom sindikata, odnosno Radnički dom.

KONZERVATORSKE SMJERNICE

Konzervatorski elaborat, koji je usvojen od dubrovačkih konzervatora, posve ispravno podcrtava da „izradi projektne dokumentacije treba prethoditi **izrada arhitektonskog snimka postojećeg stanja cijelog kompleksa** u koju će biti ucrtani rezultati provedenih restauratorsko - konzervatorskih istraživanja u skladu s odobrenjem Konzervatorskog odjela u Dubrovniku, a u svrhu otkrivanja tragova ranijih struktura povijesnog Kneževa dvora pa i nekih građevnih elemenata palače.“

Također: „U obradi i prezentaciji pročelja svih zgrada, a poglavito kuće Grbin treba zadržati i/ili **restaurirati sve zatečene elemente** kao što je obrada pročelja, karakteristična vanjska stolarija i si. pri čemu posebnu pozornost treba posvetiti prezentaciji sačuvanih elemenata iz razdoblja od 16. do 18. stoljeća.

Potrebno je s najvećom pažnjom planirati restauraciju, odnosno sanaciju zatečenih podnih površina vanjskih terasa i pristupnih stubišta.“

Jednako je opravdan prijedlog da se „stambenu dvokatnicu prezentira kao **primjer života i boravka u građanskoj kući s početka 20. stoljeća** sa svim sačuvanim elementima unutrašnjeg uređenja (obrada podova, zidni i stropni oslik, drvena stubišta s

rukohvatima, unutrašnja stolarija, namještaj, stropna rasvjetna tijela, obiteljske fotografije i slike, kao i ulja na platnu).⁵²

Nakon što je nesebičnom darovnicom posljednjeg vlasnika ušla u posjed Palaca, lastovska općina je uz potporu Društva prijatelja dubrovačke starine pokrenula planove da njemu oblikuje **kulturni centar s galerijsko-muzejskom postavom**, uz prezentaciju sačuvanih dijelova starog Kneževa Dvora, respektirajući naravno cjelinu neorenesansog Palaca.

Temeljitim uvidom u njegov inventar, imajući u vidu i potencijalne nalaze do kojih bi tijekom restauratorsko - konzervatorskih istraživanja moglo doći, možemo načelno predložiti da se, pokućstveni inventar integrira na gornjem katu, eventualno i u potkrovlju, a da se čitav horizont prizemlja oblikuje kao muzejska postava s naglaskom na izvorno funkcioniranje sjedišta dubrovačke uprave na otoku, odnosno na položaj i ulogu Lastova u povijesti Dubrovačke republike. Pritom bi se istočna polovica interijera integralno sačuvala, s drvenim stubištem i sadašnjom tlocrtnom dispozicijom, dok bismo u zapadnoj polovici mogli zamisliti uklanjanje pregradnih zidova, naravno uz pretpostavku prethodne statičke konsolidacije čitave zgrade (što će biti urgentna potreba ukoliko se ona otvara javnosti) kojoj nedostaju čvršći pregradni zidovi koje bismo očekivali u kući (toga doba) relativno velike širine. To bi omogućilo oblikovanje reprezentativne dvorane, usmjerene zapadnom portalu i širokoj površini danas zapuštenog vrta koji bi primjerenim hortikulturnim projektom također trebao dobiti doličnu reprezentativnost.

Prostor potkrovlja nema pregradnih zidova, a danas je spremište, obilno rasvjetljeno belvederom i dvama zabatnim prozorima. Premda je danas u stanju kaotičnog ispremiješanog inventara, može se razabrati osebujuća vrijednost koju bi mogao imati za eventualnu muzejsku postavu. Bilo bi možda najbolje ukoliko bi se tu iznijela priča o

---

⁵² Ulja na platnu koja se spominju tek su nedavno unesena u Palac. Čine zbirku koja je nastala slijedom Fiskovićeve reambulacije otoka 1966., u vrijeme kada se razmišljalo o formiranju muzeja.

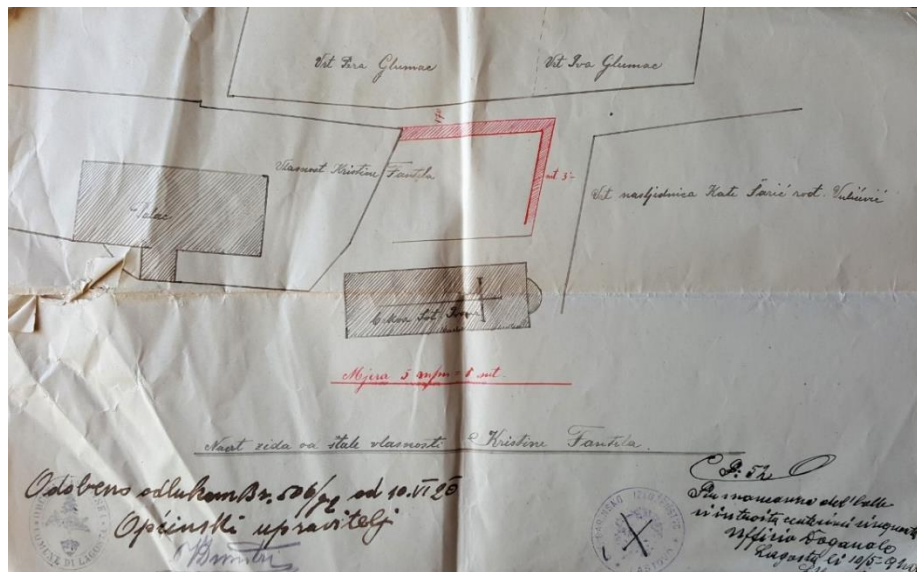
gospodarskoj prošlosti otoka tijekom 19. i 20. st., kroz prizmu sudbina Nikole Grbina i trgovačke djelatnosti veletrgovca Ivana Fantele.

Izdvojili smo - iz mase predmeta koji se nalaze u potkrovlju - manju zbirku fotografskih stakala snimanih između dva svjetska rata. Trebalo bi ih restaurirati i načiniti kontaktkopije. Riječ je o zanimljivom dokumentarnom materijalu snimljenom mahom na samom otoku. Bilo bi jednako važno ukoliko bi se još uvijek moglo atribuirati barem neke iz obilja obiteljskih portreta na fotografijama uokvirenim u albumima koji se čuvaju u kući.

Zapušteni vrt na parceli zapadno od kuće

Zapušteni **vrt** na parceli zapadno od kuće mogao bi hortikulturnim uređenjem postati, ako ne baš arboretum, onda proširenje novooblikovane reprezentativne sale u prizemlju Palaca, idealno za korištenje prigodom raznovrsnih kulturnih događanja i protokolarnih potreba lastovske Općine.

Nacrt za izgradnju zida štale u sjeveroistočnom uglu parcele (1920.)

Dio niza prizemnih pomoćnih prostorija građenih 1920-ih i 1930-ih godina mogao bi se koristiti za infrastrukturne potrebe kulturnog, odnosno muzejsko-galerijskog centra, dok bi se dio mogao ukloniti, u nastojanju da se donekle izolira volumen Palaca.

Prostor nekadašnjih štala u sjeveroistočnom uglu parcele mogao bi se u potpunosti preoblikovati u prizemni stan, u kojemu bi, slijedom klauzule iz darovnice prof. Gianpietra del Piero, on mogao boraviti kada je na Lastovu, dokle god je na životu.

Prostor nekadašnjih štala u sjeveroistočnom uglu parcele

Osobito je važno pitanje sadržaja buduće muzejsko-galerijske postave. Ovdje najprije dajemo nekoliko natuknica koje bi mogle poslužiti u pripremanju muzeološke koncepcije prvog kata u Palacu, a odnose se na dubrovačku upravu na Lastovu i ulogu dubrovačkog kneza na otoku.

Simbolički prag preko kojeg Lastovo ulazi u povijest, nulta točka, čas od kojeg se počinje pratiti novija lastovska povijest, prvi punom godinom datirani povijesni događaj u prošlosti otoka dogodio se točno 1000. godine. Mletački dužd Petar II Orseolo te godine napadne "drske stanovnike otoka, zbog čijeg su bijesa Mlečani, koji su plovili ovim krajevima, vrlo često utekli goli, bez vlastitog imutka". Ta vojna operacija bijaše dio šireg jadranskog projekta kojega se prihvatio taj dužd – prva zaista jaka ličnost mletačke povijesti – da osigura plovidbeni put duž Jadrana do Bizanta, kojeg su na ovom dijelu do tada presijecali hrvatski i neretvanski gusari. Godine 998. osvojio je Orseolo Vis, a malo poslije se sa moćnom flotom niz našu obalu prikupljajući ključeve gradova redom od Raba do Dubrovnika. Opre mu se pri tome samo Korčula, koju lako pokori, i Lastovo.⁵³ Obrambeni i psihološki argumenti Lastovaca su u to doba morali biti zaista jaki kada su se odvažili na tako što. Sigurno su se pouzdali u snagu kaštela iz kojeg su vjerojatno nadzirali i napadali promet koji je išao kanalom pored otoka. Nakon teškog kreševa lastovski kaštel bi razoren, a otok za puna dva stoljeća utone u povijesnu šutnju.

Bilo je raznih pretpostavki i pokušaja da se ovaj povijesni događaj smjesti u stvaran prostor otoka, oslonom na legende koje nejasno pamte događaj, ili na logiku arheoloških ostataka i kasnijih srednjovjekovnih zbivanja.⁵⁴ **Danas mislimo da je taj kaštel stajao na zaravnatom platou brda Straža poviše Pjevora u lastovskom selu.** Tu se u 15. st., „u dubrovačko doba“ ponovno zidala manja Fortica od koje je sačuvan zdenac, ali se još vide masivni temelji starije gradnje trapeznog tlocrta s ulazom na istočnoj strani. U usporedbi s Kaštelom na Glavici, za kojeg se u literaturi smatralo da bi mogao odgovarati položaju lastovske utvrde u Orseolovo doba, ovaj položaj ima, uz jednaku nepristupačnost, bolji pregled nad morem i znatno veću operativnost. Po strukturi ziđa koje je sačuvano u podanku ta bi utvrda mogla biti jedna u lancu brojnih kasnoantičkih,

---

⁵³ Za razumijevanje ovih događaja možda nije nepotrebno napomenuti da dužddevska čast u to doba teži. da se transformira u nasljednu, a da je dužd sam snažan latifundist, koji uz to drži monopol u transportu dobara između Istoka i Zapada, i monopol u trgovini robljem. Sâm održava naoružanje flote. Postavlja i skida patrijarhe, itd. Sažeti prikaz razvoja vlasti u Veneciji v. u: M. Weber, *La citta*. Ed. Milano 1979, str. 69-75. O Orseolovoj vojni u Jadranu mnogi su pisali. Posljednja, N. Klaić, *Povijest Brača u sklonu Neretvanske Kneževina ranog srednjeg vijeka*. Izdanje "Brač u ranom srednjem vijeku", Povolja 198[^], str.12, začudo postaje sve skeptičnija spram stvarnog uspjeha tih mletačkih operacija.

⁵⁴ Do M. Lucijanovića (Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike. *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, Dubrovnik 1954, str. 256), mislilo se da je kaštel stajao nad Ublima. Njegovo mišljenje da je kaštel bio podignut na lastovskoj Glavici podupire Fisković (1966), str. 107.

bizantinskih tvrđava iz doba kada se silom poznatih prilika revitalizirao niz već provjerenih topografskih položaja u širem sredozemnom prostoru, tako i unutar Jadrana, a prema zakonitostima faktora sigurnosti i obrane koji su posvuda ponovno dobili prvenstvo u tvorbi prostorne organizacije – nakon relativno dugog trajanja “rimskog mira”. Lastovski kaštel bio bi, dakle, podignut u ono prelomno vrijeme kada se život i na ovom otoku prostorno prestrukturirao prema potrebama koje su proizlazile iz obrambenih razloga i iz novih društveno-ekonomskih odnosa, na pragu temeljite etničke preobrazbe do koje je došlo dolaskom Slavena.

Tada je vjerojatno bio pred dovršetkom proces “centraliziranja” otoka, podstaknut posebno postojanjem spomenute utvrde. Ona je, može se pretpostaviti, veoma rano dobila podgrađe. Ne smijemo, međutim, zaboraviti da se nit života na tom položaju nije gasila. Raspored crkava iz “generacije” karakterističnih imena ranokršćanskih i ranosrednjovjekovnih titulara (sv. Kuzma i Damjan, sv. Martin, sv. Ivan, sv. Marija, sv. Ilija, sv. Mihajlo, sv. Ćibrijan (Ciprijan), sv. Vid, sv. Luka, sv. Petar, sv. Juraj) – usprkos posvemašnje šutnje povijesnih dokumenata – rječito govori o prostornom ustrojstvu otoka u to doba. Njihova posebna koncentracija oko položaja sela jasno markira njegov povećani značaj. Cijeli prostor otoka bio je “opasan” zaštitnim prstenom crkava i križeva u poljima.

Prema zaključcima splitskog crkvenog sabora 1185. godine, određuje se da Lastovo zajedno s Visom, Korčulom, Bracom i neretvanskom Krajinom potpadne pod hvarsku biskupiju, koja je u sastavu splitske nadbiskupije ulazila unutar hrvatsko-ugarske političke sfere.

Godine 1221. papa Honorije III. potvrđuje darovnicu hrvatsko-ugarskog kralja Andrije II. krčkim knezovima Henriku i Servidonu, kojom im pored Hvara, Brača i Korčule dariva i Lastovo s obližnjim otocima. Može se pretpostaviti, međutim, da daleki krčki knezovi nisu stvarno vršili vlast nad tim otocima.

Možda su i čuveni vranski templari dobili Lastovo na papiru, a da ga nisu koristili. Naime, premda su navodi dubrovačkog kroničara S. Razzija (1595. g.) često nepouzdana, njegovu vijest da je Lastovo pripadalo templarskom redu (a poslije njihovog dokinuća vitezovima sv. Ivana s Rodosa) potvrđuje I. Kukuljević koji donosi jedan dokument iz kojeg proizlazi da su templari još 1308. godine tražili od dubrovačke općine da im prema nekom njihovom starom pravu vrati otok.⁵⁵

---

⁵⁵ I. Kukuljević, Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj. Rad JAZU knjiga LXXXI, Zagreb 1886., str. 33.

Bilo je to dakle doba mnogih pravih i formalnih, a i krivotvorenih darovnica kojima su se otoci na papiru premiještali čas lijevo čas desno.⁵⁶ Sigurno je tek jedno, da je Lastovo sve do polovine XIII stoljeća čuvalo svoju veoma široku autonomiju koja mu je omogućila da se teritorijalnom sklopu dubrovačke općine prikloni dragovoljno - ne zna se točno kako, kada i zbog kojih razloga - s očuvanim običajnim pravima, nakon što je privatni posjed bio već razdijeljen i socijalno uslojavanje gotovo definirano.⁵⁷

Lastovo se Dubrovniku priklonilo, dakle, pod mnogo povoljnijim uvjetima od ostalih dubrovačkih otoka i područja na kopnu.⁵⁸ Dubrovačka općina je sa svoje strane dragovoljno predala otok svom knezu, Mlečaninu, koji će to svoje pravo davati u zakup nekom od dubrovačkih plemića.⁵⁹ Uskoro će dubrovački knez tražiti još neka davanja u naturi i novcu čime će nagnati lastovskog kneza da i on nastoji izvući više iz časti koju je od njega zakupio. A imao je on dotad pravo ubirati desetinu od ubranog žita i vina, te polovinu od svih globa.⁶⁰

Prvi poznati knez (Comes) na otoku bio je Ivan de Volcio 1275. godine. Mandat mu je trajao dvije godine. Dubrovačkom knezu je plaćao po 60 perpera godišnje (u dva obroka: 30 perpera na Božić, a 30 na sv. Petra u lipnju), a od Lastovaca je za njega morao izvući još šest sokolova iz općinskih gnijezda (!), meso od 200 kunića i sve žene s otoka koje su sagriješile bludno te su mu po običajima trebale postati robinje. Međutim, mnogo toga će ubrzo ozlojediti Lastovce i potaći ih na bunu i oštru predstavku duždu u Veneciji (od 1205. do 1358. g. Dubrovnik je priznavao mletačku vlast), koji je odredio da se ukinu sve dadžbine i umjesto njih da Lastovci daju dubrovačkom knezu i njegovom zamjeniku na

---

⁵⁶ Možda će se jednom ustanoviti da Lastovci nisu ni znali tko sve na njih polaže pravo. Ovaj tip papirnatog vrhovništva bijaše imanentan evropskoj geopolitici sve do konca srednjeg vijeka.

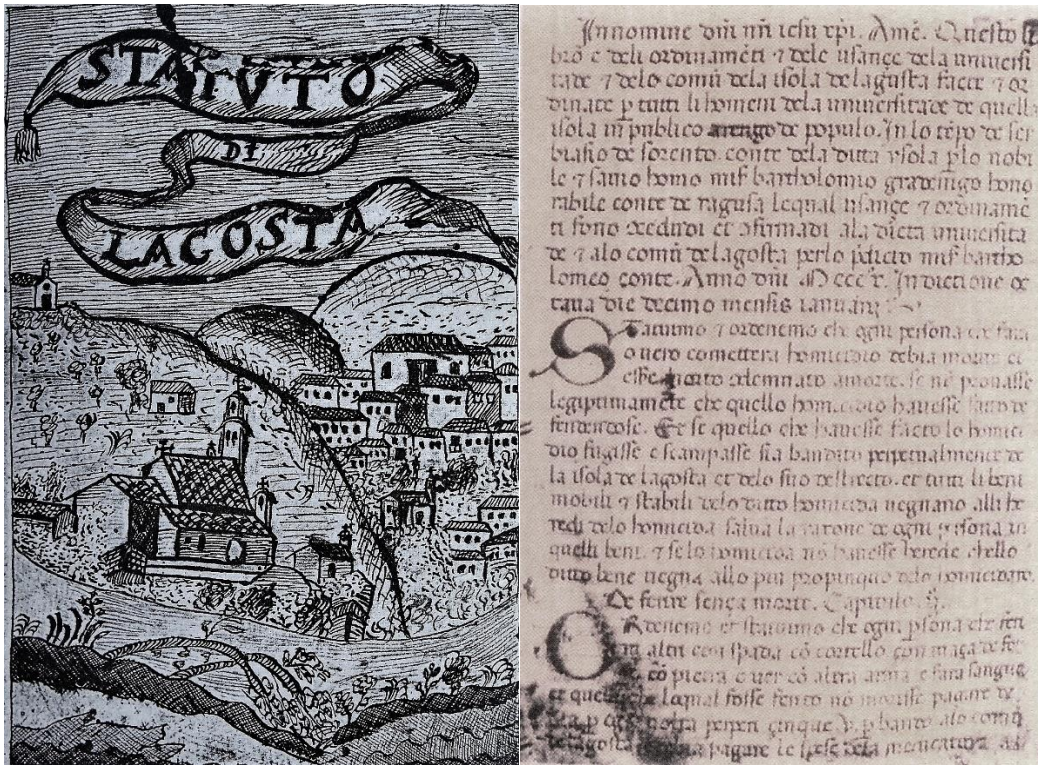
⁵⁷ V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.* Zagreb 1980, I, str. 85, spominje pokušaj Dubrovčana da 1240. g. podvrgnu Mljet Korčulu i Lastovo, a u II. tomu istog djela, str. 125, tvrdi da je Dubrovnik stekao Lastovo 1252. g.

⁵⁸ Susjedna Korčula je, na primjer, bila izručena dubrovačkom knezu, Mlečaninu Marsiliju Zorziju u vlasnost s nasljednim pravom kao i Mljet, na kojem će, opet, pravi feudalni gospodar sve do 1345.g. biti opat glasovitog benediktinskog samostana sv. Marije na Jezeru. A. Jurica (2001, str. 59 i d.) otud misli da se i Lastovo Dubrovniku priključilo 1254. O korčulanskim prilikama sredinom 13. st., vidi: J. Belamarić, *Osnutak grada Korčule*, Zagreb 2005.

⁵⁹ Naslov *comes* (koji se za dubrovačkog kneza rabio u vrijeme mletačke vlasti, a nakon 1358. promijenio u *rector*), zadržao se za ladanjske knezove i nakon 1358. godine. Zdenka Janeković-Römer u: Filip de Diversis, *Opis slavnoga grada Dubrovnika*, Zagreb, 2004, str.: 58.

⁶⁰ J. Lučić, *Iz srednjovjekovne prošlosti otoka Lastova*, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, br. 6., Zagreb, 1973., str. 40.

otoku ukupno 225 perpera, te da se njihova prava zajamče posebnim Statutom.⁶¹ Taj Statut, Magna charta ovog otoka, donesen je 30. I 1310. g.

*Naslovnica Lastovskog statuta iz knjižnice Male Braće u Dubrovniku (lijevo) i prva stranica prijepisa Lastovskog statuta iz 15. stoljeća iz knjižnice Senata u Rimu (desno)
Preuzeto iz: Lastovo kroz stoljeća i Lastovski Statut*

Koliki je morao biti sraz stoljećima sedimentiranog običajnog prava i novog zakonika svjedoči činjenica da u prvom obroku Statuta – (a na njegovih 30 glava dodavalo se sve do konca XVIII stoljeća još niz odredbi koje su regulirale životne odnose na otoku) -- čak četiri glave govore o potrebi da se svi ugovori i ostavštine provode kroz službene dokumente. Njime su Lastovci uspjeli osigurati integritet svojih posjeda i spriječiti useljavanje na otok (otud je Lastovo skoro jedinstven primjer otoka stoljećima bez imigracije), svjedočenje stranaca u sporovima na sudu nije se uvažavalo, a odredilo se da dubrovački knez na otoku ne smije kupovati nekretnine. Statutom se zaustavilo gomilanje zemlje u rukama crkvenih ustanova.

⁶¹ J. Lučić, Iz srednjovjekovne prošlosti otoka Lastova, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, br. 6., Zagreb, 1973, str. 41.

Otok je jedina dubrovačka knežija koja je imala pravo da vije svoju zastavu i da svoje dokumente pečati žigom na kojem stajahu njegovi zaštitnici sv. Kuzma i Damjan.⁶²

Otisak pečata Lastovske komune s likovima sv. Kuzme i Damjana
Preuzeto iz: Lastovski statut

Prema arhivskim ispravama koje je donio C. Fisković doznajemo da se Kneževu dvoru čuvao, a vjerojatno i u kancelariji, jedan rukopisni primjerak lastovskog statuta. „Pored već poznatih primjeraka koje spominju F. Radić i I. Strohal,⁶³ postoje još dva rukopisa, jedan u Historijskom arhivu u Dubrovniku, a drugi u Župskom uredu u Lastovu, u kojemu su prijepisi i nekih odredbi, rodoslovnih stabala i oporuka. Na njemu je zapis: *1801. ad usum comodumque Antonij Dundovich suorumque omnium*. Na naslovnoj stranici onoga koji se čuva u knjižnici Male braće u Dubrovniku je crtež sela. Premda ono nije vjerno nego približno nacrtano, to dje osad poznata najstarija njegova slika, ili barem jednog dijela naselja sa župnom crkvom, crkvicama sv. Marije na Grži i sv. Lucije, te s dvadesetak

---

⁶² Knez je imao pečat sa slikom sv. Vlaha, ali je na svim aktima kod kojih su sudjelovali suci ili komornik trebao stajati pečat Zajednice s likovima sv. Kuzme i Damjana. Pečat je bio čuvan pod tri ključa (knez, komornik i najstariji sudac). Jedan lastovski knez ga je htio čuvati sam na što su se Lastovci pobunili pa mu je vlada 1486. g. naredila da se u njega ne dira. Rešetar, *Dubrovačka numizmatika I*, Sremski Karlovci 1924, str. 559-560.

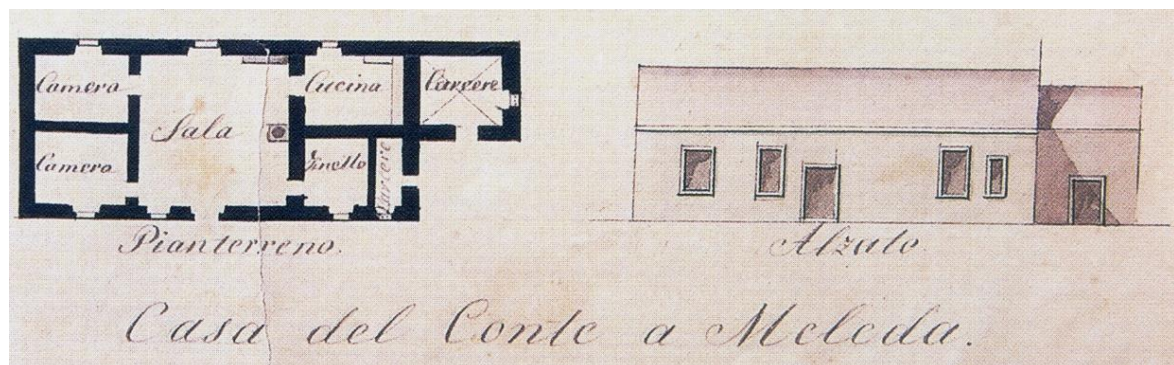
⁶³ F. Radić, *Knjiga o uredbama i običajima skupštine i občine otoka Lastova*, Zagreb 1901, str. V; I. Strohal, *Statuti primorskih gradova i općina*, Zagreb 1911, str. 95.

kuća. Lijepi primjerak lastovskog Statuta, ispisan goticom i ukrašen inicijalima, dospio je u knjižnicu Senata u Rimu.⁶⁴

Svake godine na blagdan sv. Mihovila Knez je sazivao zbor pred crkvom sv. Kuzme i Damjana. Tu su se objavljivale nove odredbe, naglas ponavljale stare kodificirane Statutom, birali se novi suci, blagajnik, zdravstveni službenici te glavari i njegovi pomoćnici. U posebnim okolnostima lokalni službenici mogli su imati preciznije nadležnosti: „primjerice 1508. godine određena su dva čuvara (*guardiani*) koji će stražariti na visovima i motriti kretanje oružanih brodova, a kasnije su imenovani procjenjivači šteta (*stimatori*), portolani, službenici oružja (*ufficiates sopra armamenti*), službenici za nadzor javnih puteva (*ufficiali delle vie comuni*), za noćno čuvanje luke (*ufficiali in porto le notti*) te nadzornici žita, ulja i drugih namirnica (*homeni sopra li grani, oglie et altre vitovaglie*).⁶⁵

Godine 1445. Veliko vijeće dozvoljava da knez od srpnja do rujna smije izbivati s otoka i boraviti u Babinom Polju na Mljetu jer je na Lastovu zrak ljeti nezdrav a bolesti haraju.⁶⁶

Tlocrt prizemlja (*Pianterreno*) i pročelja (*Alzato*) Kneževa dvora u Babinom polju (*Casa del Conte a Meleda*) koje je izradio inženjer Lorenzo Vitelleschi 1827. Godine. Preuzeto iz: *Povijesne i statističke bilješke o dubrovačkom okrugu*, T. XLIX.

⁶⁴ C. Fisković (1966): Rukopisi br. 103. Statuto di Lagusta. Knjižnica Male Braće u Dubrovniku. Korice i dva lista rimskog primjerka objavljeni su u *Archivio storico per Dalmazia* IX. vol. XVII str. 232, 246; XVIII str. 402, Rim 1934.

⁶⁵ C. Fisković (1966); *Lastovski statut*, Split 1994., str. 54-56; Lučić, Iz srednjovjekovne prošlosti otoka Lastova, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, br. 6., Zagreb, 1973.

⁶⁶ *Lastovski statut*. Split 1994., str. 52.

Lastovski knez je kao znak kneževе vlasti od dubrovačkog kneza i malog vijeća dobivao srebrni pečatnjak s likom sv. Vlaha.⁶⁷ No, lastovska općina je imala svoj vlastiti pečat s likovima svojih zaštitnika sv. Kuzme i Damjana CUSMA (*sigillum communis Laguste Sanctus Damianus Sanctus Cusma*) i mogla ga je upotrebljavati bez kneževa ili vladina odobrenja. U muzejskoj postavi koja se kani prirediti u Palacu bilo bi lijepo pratiti razvoj tih pečata, prema mnogobrojnim pismima i naredbama koje su lastovski kneževi pečatali, te općinskim odlukama.

Društveni život i prilike našeg srednjeg vijeka tako slabo poznajemo da nije čudno da je dosad promakla činjenica da je i na Lastovu postojao jedan zatvoreni sloj obitelji povlaštenog položaja. Izgleda da je u ranije doba otokom vladao skup župana i sudaca, sigurno iz redova najuglednijih obitelji. Taj seoski patricijski sloj koji se očito zarana izdvojio od ostalog puka osigurao je i Statutom svoje privilegije.

Unutar Zbora svih otočana okupljenih u lastovsku zajednicu (Universitas), a uz kneza koji je vršio izvršnu vlast, stajahu vijećnici birani u Savjet (Consilio) – doživotno iz redova onih obitelji kojima su već prethodnici obavljali tu dužnost.⁶⁸ "Zatvor vijeća", kojeg poznaju sve dalmatinske komune, dogodio se ovdje 1367. g. Određeno je tada da se u vijeće mogu birati samo oni kojima već prethodnici bijahu vijećnici. Iz redova dvadesetorice vijećnika birani su suci i kapetan, a nadzirali su rad komornika - pravnog zastupnika lastovske zajednice.

Dubrovački knez na otoku nije u pravom smislu činio dio lastovskog društva, uslojenog u patricijski i seljački sloj, koji zajedno stajahu nasuprot dubrovačkih interesa na otoku.⁶⁹

---

⁶⁷ F. Radić, *Knjiga o uredbama i običajima skupštine i obćine otoka Lastova*, Zagreb 1901, str. 59, 61; C. Fisković (1966).

⁶⁸ Poznat je slučaj da jedan Lastovac moli dubrovačko Malo vijeće da mu dadu mjesto neke izumrle obitelji. Vlada tek 1492. g. uspijeva da među njihove redove ubaci jednog novog vijećnika radi njegovih zasluga. Godine 1618., nakon lastovske bune, postavlja Vlada izravno nekog Lastovca za "plemenitog" vijećnika. Nezadovoljstvo je izbilo i 1751. kada je Malo vijeće u Dubrovniku imenovalo neke nove vijećnike, pa čak i jednog prekobrojnog. M. Lucianović, »Lastovo u sklopu Dubrovačke republike«, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku III*, Dubrovnik, 1954, str. 275.-- Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichita storia e letteratura de Ragusei*, Dubrovnik 1802. (str. 286) govori o glavama dvadeset najodličnijih obitelji privilegiranih od strane Senata.

⁶⁹ Knez bijaše izoliran na svojoj osovljenoj poziciji. Lastovskom društvu pripada on tek simbolički, ali ne i stvarno. On je u prolazu, i ne može se zaustaviti ni kupiti nikakve imovine, "se non fosse

Dubrovčani su, kako na početku tako i dalje, nastojali stegnuti lastovsku autonomiju pa je na otoku često dolazilo do vrenja: već 1343. g. Lastovci su pokušali zaprijetiti odmetanjem pod izravnu zaštitu hrvatsko-ugarskog kralja. Ipak, otok se u sklopu Dubrovačke Republike razvijao zadubljen u rad i gradnju pa se sve do turskih naleta u drugoj polovini XV stoljeća manje oglašava dokumentima.

Nezadovoljstva spram dubrovačke vlasti bilo je i kasnije, pogotovo nakon što je g. 1523. dubrovačko Vijeće dopustilo svim Dubrovčanima pravo građanstva na Lastovu, a najviše nakon što je vlada 1601.g. odlučila da izmijeni neke uredbe u Statutu, povisi kneževu plaću, te da izgradi dva zatvora pri Kneževu dvoru. Nepovjerenje u nepristranost suda i neki nedopušteni postupci kneza uzgibali su vreli duh otočana i nagnali ih, vjerojatno uz neki mig sa strane, da se urote i preko Hvara pošalju poruku Mlečanima da bi prešli pod njihovu upravu. U Dubrovniku se brzo saznalo za urotu pa se na otok 11 VII 1602. g. uputila kaznena ekspedicija od 500 vojnika koji su uspjeli uhvatiti neke od urotnika koji nisu uspjeli pobjeći na Korčulu. Dva svećenika među njima budu prijekim sudom obješeni u tamnici u Dubrovniku, a presude za ostale ne bijahu blaže: 33 urotnika čekala je smrt na vješalima. Imovina im je konfiscirana, a žene i djeca trebali su biti konfinirani u Gradu. Kuće im je trebalo razoriti.

Urotnici se, međutim, pod okriljem jednog siječanjskog nevremena 1603. g. iskrcaju na otok, došuljaju pod tvrđavu i ljestvama ubace u nju, zarobe posadu i zapovjednika, a potom i kneza.⁷⁰

U diplomatskim manevrima do kojih je tada došlo, Dubrovčani su uspjeli nakon dugog taktiziranja (pridobivši carigradsku Portu, Španjolsku, pa i papu - koji je tražio istragu radi umorstva onih svećenika) da se 16. VI 1606. g. vrate na otok.⁷¹ Slijedećeg proljeća,

---

cosa da mangiare per si et per la sua famiglia" . *Knjiga o uredbama i običajima Skupštine i Obćine otoka Lastova*. Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalum, vol VIII, Zagreb 1901, gl. 26, str. 11. (Priredio F. Radić) Lastovci su g. 1487. ishodili da knez ne smije biti mlađi od 35 godina (gl. 91).

⁷⁰ Ugledni mještani Pasko Antica (koji će godinu poslije biti tajanstveno otrovan u Veneciji) bude izabran za kapetana, a zbor otočana mu prisegne vjernost.

⁷¹ O lastovskoj buni postoji opširna literatura: Š. Ljubić, *Odnosaji među republikom Mletačkom i Dubrovačkom*. Rad JAZU knjiga LIII, Zagreb 1880, str. 108-135. J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*. Ser. III - sv.I, Beograd 1939, str. 22-169. V. Foretić, n.dj., sv.II, str. 80-84.

nakon što su u Grad pozvali 18 vijećnika, pošalju 276 vojnika i zidara da do temelja sruše kaštel na Glavici nad selom, da ne bi opet poslužio krivoj strani.⁷² Sud je otada zaoštrio svoju pažnju, a stara prava Lastovaca se još više stanjivala. Senat je 1635. g. naredio da se u Dubrovnik donese zastava lastovske općine, te nakon pregleda odredio da se s nje skine natpis: *Universitatis Lagustae Devotae Reipublicai Ragusinae*, te da se na njoj istakne slika sv. Vlaha umjesto sv. Kuzme i Damjana.⁷³

Kao odgovor na sve kruće ponašanje Dubrovčana g. 1652. uroti se ponovno jedna grupa svećenika i svjetovnjaka ne bi li opet pokušali nešto preko Venecije. Doznajući, međutim, da Dubrovčani već znaju za cijeli plan, prebjegnu na Korčulu. Premda su na molbu otočana bili pomilovani svi osim kolovođe, bojali su se otamo vratiti. Na to Senat donese presudu: smrt svima, zapljenu imanja i da im se kuće do temelja razore i tlo na kojem su stajale da se pospe solju da se nikada na tom mjestu ništa ne izgradi.⁷⁴

Usprkos stalne napetosti koja je postojala prema dubrovačkoj upravi na otoku, Lastovci su tokom svih stoljeća živjeli u blagostanju kakvim se nije moglo mjeriti niti jedno dubrovačko područje izvan samog Grada. Putopisci iz tog vremena ističu ljepotu i

---

⁷² Kada je Vlada početkom 1645. naredila da se dovrši kuća za kancelara i to kamenom porušenog kaštela (v. n. 11) mogla se nije vodila samo pragmatičkim nego i simboličkim razlozima takvog izbora građe.

⁷³ Rešetar, *Dubrovačka numizmatika I*, Sremski Karlovci 1924, str. 626. Unutar Dubrovačke Republike jedino mljetska i lastovska Universitas imale su statute i izvjesnu samoupravu, ali ni jedna ni druga nemaju svog grba.

⁷⁴ Sasvim je vjerojatno da je nešto od ove presude stvarno izvršeno. Čuli smo (od starca Tonka Jurice), sad već davne 1982. godine, za jedno mjesto sred sela koje je po predaji bilo nekoć "soljena zemlja na kojoj se nije smjelo graditi". Zanimljivo je da se upravo tu u sredini sela nalazi nekoliko baroknih nizova kuća koji su možda bili rezultat novih gradnji nakon rušenja.

Kuća je sigurno bila temeljni simbol jedne seoske obitelji, možda čak i više nego polje, vinograd, stado. Radiranje kuće iz seoskog kruga bijaše političko-magijski čin, više od upozorenja i zastrašivanja, uklanjanje neprijatelja, uništenje njegovog temeljnog simbola. J. Heers, *Il clan familiare nel Medio evo*, Ed. Napoli 1976, str. 144, navodi srednjovjekovne evropske primjere. Ovaj lastovski slučaj prikazuje se kao veoma kasan primjer. Općenitije za obredno rušenje, preoravanje i soljenje terena na kojem je stajala kuća, da se mjesto sterilizira, v. J. Rykwert, *L'idea di citta*, Ed. Torino 1976, str. 69. Pok. Ivy Kugli - Lentić mi je svojedobno saopćila da se sprema objaviti dokument iz druge polovine 18. st. koji govori o radiranju jedne kuće u Gradu! Više o fenomenu simboličkog rušenja kuće: J. Belamarić, Kuća u Splitskom statutu – građenje, održavanje, rušenje, *Ars Adriatica* 5/2015: str. 67-80.

udobnost njihovih kuća, plodnost polja i mora oko otoka, vrsnoću njegovih vina i ulja, obilje višanja, dunja i drugog voća. Za otočane vele da su srčani, ratoborni i snažni, a žene da su krepke, radine i izdržljive.

Dubrovački pisci pričaju da su se Lastovci bavili i unosnim koraljarstvom, jer je oko otoka mnogo crvenih, bijelih i crnih koralja.⁷⁵ Lastovo se oduvijek opisivalo i bogatstvom njegovih šuma i sigurnošću luka.

Otočko blagostanje osnovano upornim svakodnevnim trudom i mnogobrojnim darovima prirode, očitovalo se onda i u bogatoj opremi kuće, u istančanom ukusu prema solidnim i lijepim predmetima, namještaju, posudu, odjeći, i općenito visokim kulturnim obzorom.

U 19. stoljeću Lastovo više nema prilike da ekonomski i psihološko-politički kontrapunktira izravno s jednom silom. Dubrovnik je bio politička matrica s čijim razmjerima je otok još mogao držati neke proporcije odnosa. Otada, uprava će biti sve dalja, a odnos otoka prema njoj sve apstraktniji.

Prava kulturna marginalizacija dohvatila je otok tek s dodirima austrijske birokracije pravednog i ravnodušnog oka koja je unificirala sve lokalne tonove ove pokrajine. Dubrovačka uprava je dopuštala razlike u ponašanju i uvjetima učešća u sklopu Republike. Ne smijemo zaboraviti da je Dubrovnik bio jedini naš grad spreman i sposoban da podredi i vlastitim modelom oblikuje jedan zaista široki teritorij. Osmoza između Grada i otoka bila je u uskim ali napetim kapilarima. Kontrola ekonomije i lokalne uprave u 18. st. nije zaustavila razvoj mjesta.

Dolaskom austrijske uprave na otok Lastovo ostaje izvan linija puteva i u doba općeg povezivanja pokrajine. Kako nije došlo ni do bitnih demografskih promjena na otoku, a obiteljski sklopovi u selu su već bili fiksirani, to je izgradnja podrazumijevala više proširenje ili povišenje postojećih sklopova negoli širenje naselja. Pa ipak, u to doba i Lastovo doživljava određenu urbanu transformaciju, uslijed šireg gospodarskog otvaranja, rasta trgovine i izravnijeg sudjelovanja u robnoj razmjeni, uopće. Bilo je to

---

⁷⁵ S. Razzi, *La storia di Ragusa*, Dubrovnik 1903« (Izvornik Lucca 1595, str. 157-158); M. Orbini, *Il regno degli Slavi*, Pesaro 1601, str. 198; P. Luccari, *Copioso ristretto degli annali di Ragusa*, Dubrovnik 1790, str. 49-50; F. M. Appendini, n.dj. (28), str. 283-286; D. Ferić, *Periegesis orae Rhacusanae*, Dubrovnik 1803, str. 108-109, 115-118.

stoljeće kada se u Dalmaciji pojavio jedan novi tip urbane fizionomije: niz naselja promaknut je tada u viši stupanj prostorne organizacije - u varoši, izravno povezane sa svojom regijom i centrom pokrajine. Bilo je to doba temeljite promjene slike grada i sela.

Do sredine stoljeća austrijski su geodeti prodrli do zadnjeg polja da ga unesu u jedinstvenu katastarsku mapu. To pedantno inventiranje teritorija zaključuje dugo razdoblje relativne otočke autonomije prema polju vlastitog rada.⁷⁶ Jedini veći zahvat austrijske uprave bio je podizanje škole. Postojao je i plan da se tu izravna plato seoskog trga.⁷⁷

Znatno odlučnije nastupila je talijanska uprava na otoku. Još brže negoli svoju fizičku strukturu, selo je počelo naglo mijenjati svoje unutrašnje radne odnose, dobivajući u to međuratno vrijeme neke bastardno-gradske trgovačko-potrošačke, garnizonsko-policijske odlike, postajući neka vrsta duty-free sela za šire područje Dalmacije. Iz nje se tada hrli u "slobodnu carinsku zonu" po cigarete, konjak, brašno. U Lastovu niče niz malih dućana i magazina, naglo i neprirodno se razvija novi tip poslovanja kojim, zajedno s nesretno presađenim urbanističkim rješenjima, započinje proces stvarnog prostornog i socijalnog rastakanja sela.

---

⁷⁶ Urbanistički aspekt austrijskog administriranja u njenoj južnoj pokrajini tek treba objektivno vrednovati. Deseci malih i većih mjesta na našoj obali grade u 19. st. svoje luke i urbanistički se formiraju. Razvijaju se brodske putničke veze. To je i doba razvoja poljoprivrede i ribarstva, posebno u drugoj polovini stoljeća.

⁷⁷ U prelomnim zbivanjima do kojih je došlo u osvit 19. stoljeća, Lastovo pada pod francusku upravu. Bečkim kongresom, zajedno s čitavim teritorijem nekadašnje Dubrovačke Republike Lastovo ulazi u okvire austrijske monarhije - sve do njene kapitulacije 1918. kada otok dolazi pod talijansku upravu, sve do oslobođenja u 2. sv. ratu, nakon čega se našlo pod svojevršnom blokadom kao baza jugoslavenske mornarice, do proglašenja samostalnosti hrvatske države.

Druga, jednako važna tema koja bi trebala biti apostrofirana među sadržajima buduće muzejsko-galerijske postave bila bi vezana za karakter lastovske povijesne kuće (također u okviru muzeološke koncepcije prvog kata u Palacu)

Dubrovnik bijaše aristokratska republika (feudalac prema svom teritoriju, kako to zgodno kaže M. Planić-Lončarić) koja je stajala na pročelju dalmatinskih otoka pred otvorenim južnim morem.⁷⁸ Upravo graditeljstvo tog dubrovačkog razdoblja definira sliku sela. Ono predstavlja, u osebujnoj urbanističkoj i arhitektonskoj interpretaciji, jednu od najznačajnijih varijanti dubrovačke arhitekture pa bi je trebalo odlučnije valorizirati i integrirati u njenim pregledima.

Opseg lastovskog naselja definiran je već u 15.-16. st. sa dvadesetak obiteljskih sklopova izraslih u poligonalnim, eliptoidnim matricama dvorišta, kuća i vrtova, tipičnih za ruralnu aglomeraciju. Unutarnje usitnjavanje i sažimanje kolektivnih funkcija nije bilo u svojim međusobnim vezama "rektificirano" određenim planiranim zahvatom, pa je slika sela svoj izvorni karakter zadržala sve do nedavno. U 17. st. ipak je, posebno u središtu sela, bilo izgrađeno nekoliko kuća u nizovima, ali bez širih strukturalnih posljedica.

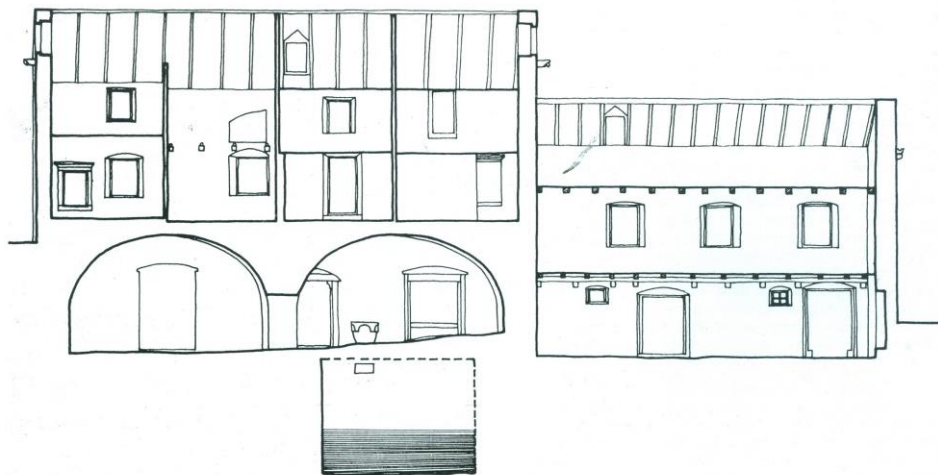
Selo se doima građenim u jednom dahu, premda nema objekta koji tu nije više puta prekrajan. Ali, sva prekrajanja su bila uglavnom dograđivanje u odavno fiksiranom i provjerenom prostornom konceptu. Prostor sela je simbolički stiješnjen po vertikali kao da je u pozadini neke gotičke tapiserije. Široka disperzija snažnih obiteljskih sklopova kuća na nekoliko pristranaka bregova, uz i oko polja i visoko nad njim osiguravala je Lastovcima istodobno i raznovrsne obzore i slobodne vizure shodno njihovom položaju, u uzgibanom krajoliku. Lastovsko selo predstavlja zato sjajan primjer humaniziranog spoja krajolika s graditeljstvom. Svaka kuća ima drugačiji izrez pogleda. Svaki dio naselja ima posebno usmjerenje: Humac prema sjeveru, Grmica prema selu, Mišji pjevor je razvukao svoj pogled na više strana, itd.

Najstarije kuće u selu mogu se datirati u 15. st., dok one ranije nisu sačuvane jer su vjerojatno bile, kao i u mnogim drugim dalmatinskim mjestima, građene od drava ili u suhozidu. Kuće gotičko-renesansnog razdoblja u Lastovu mogu se smatrati varijantom onog najpoznatijeg našeg tadašnjeg tipa gradske palače koju prema njenom reprezentativnom dijelu unutrašnjosti dobro opisuje mletačka krilatična definicije: "Quattro stanze un salon, ze la casa d'un Schiavon". Bila je to katnica čvrstog i zatvorenog pačetvorinastog volumena s mirnim i funkcionalnim rasporedom otvora, s gospodarskim prizemljem i stambenim katom na kojem se smjestila središnja dvoranica s pokrajnjim spavaćim sobama.

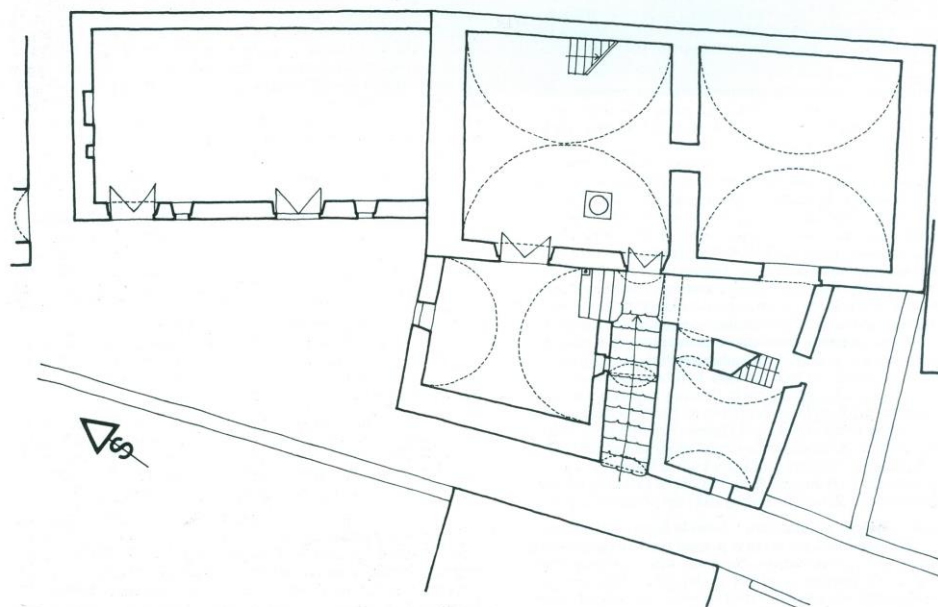
---

⁷⁸ M. Planić Lončarić, Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike. Zagreb 1980.

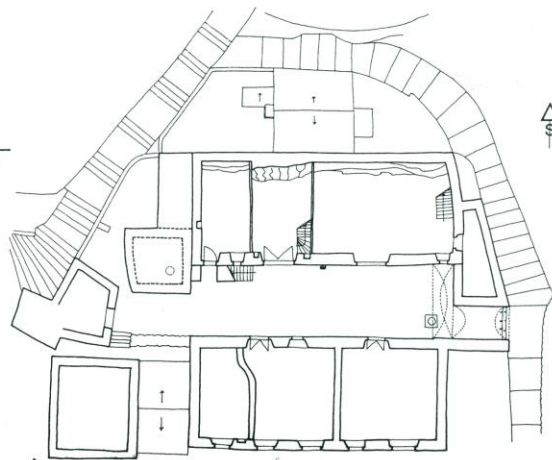
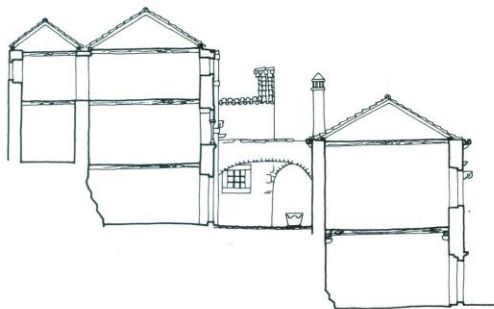
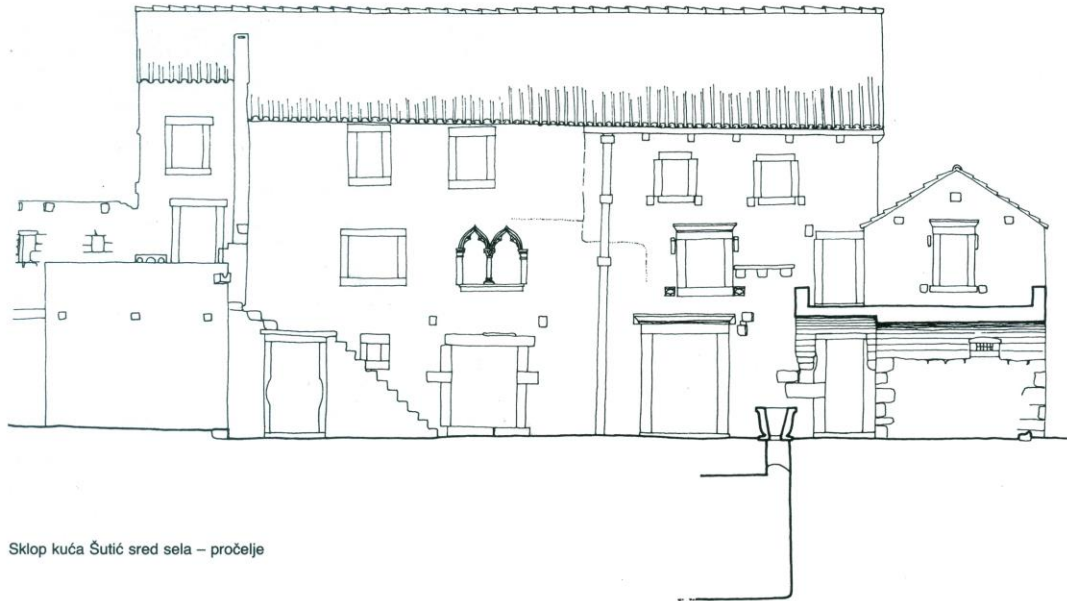
Tlocrt i presjek gotičko-renesansnog sklopa kuća Kokot, s prigradnjama

Veličinom parcele, volumenom i donekle kompozicijom pratećih objekata, lastovske kuće na prvi pogled nalikuju dubrovačkim ljetnikovcima. Ne čudi, zato, rečenica mletačkog putopisca G. Bottera koji 1618.g. piše da se sred otoka nad ubavom dolinom rodnih maslina i grožđa, u amfiteatru okruženom brdima, vide dubrovački ljetnikovci.⁷⁹

Lastovska kuća je arhitektura adiranih blokova masa koji se dodavaju pročelju. Međutim, to nije tip kuće koja bi se razvijala iz reprezentativnosti pročelja, već u pravom smislu iz tlocrta i iz punog funkcionaliteta volumena razdijeljenog dosljedno na pars fructuaria u prizemlju i pars urbana na katu, da to kažemo vitruvijevskim terminima, budući da bi se lastovska kuća mogla smatrati kao sažeta renesansna villa rustica.

⁷⁹ Puni izvod vidi u C. Fisković (1966), str. 111.

Relativno široka površina raspoložive parcele na kojoj se kuća dizala nudila je grananje tlocrta, ispupčenje volumena i horizontalnu adiciju u odmjerenom vremenskom slijedu. Dijelovi pridodani u asimetričnom rasporedu oko izvornog kubusa kuće obično su posljedica nove vlasničke podjele. Ipak, naspram centrifugalnog funkcionalnog razvoja prostorne osnove dobija se dojam vizualnog zgušnjavanja jezgre i stvaranja jedinstvene napetosti u cjelini.⁸⁰

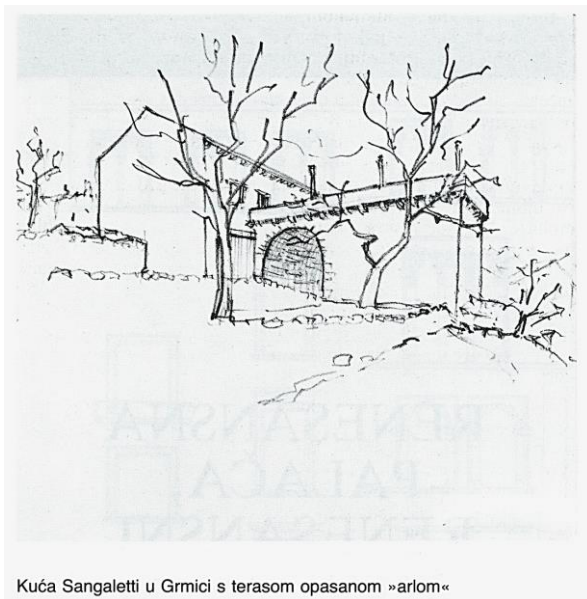
⁸⁰ Jedan od najizrazitijih primjera kontinuirane gradnje sklopa u krug (od XVI-XX st.) predstavlja sklop kuća Jurica-Hropić u Gornjoj luci. Već unatrag stotinjak godina imao je četiri potpuno odvojena pristupa i različita usmjerenja.

Složenost funkcija koje je trebalo integrirati pod istim krovom sjedinjena je vremenom u preciznu geometrijsku jednostavnost. Stvoreni ikonografski tip prenosio se dalje.

Lastovska kuća svoj ikonografski zaokružen oblik dovršava u barokno doba. Njen program i oblik prilagođeni su trajnoj funkciji prema provjerenim rješenjima. Nekoć su te kuće u potpunosti izražavale koncept cjelokupnog života cijelih obitelji. U svojim unutrašnjostima i na svojim "palubama", savršene poput Nojeve lade, sabirale su te kuće sve što je služilo životu i što je u suglasju držalo obitelj (opet na okomici - od unuka do djeda), životinje i energiju, hranu, vodu, vino, ulje, biljke, sjeme, alate...

Luminari, terase, kominata - u Lastovu su kasna otkrića. Gotovo sve starije kuće povišene su u 18. i 19. st. za kat ili im je dodana terasa, a kasnije i kominata. Kasnobarokna kuća bubri: dodaju joj se terase, ognjište hipertrofira i kruni se monumentalnim cilindrima dimnjaka. Seosko doba se u to doba popunjava (Luka, sredina sela i Mišji Pjevor, posebno) i širi prema novim dijelovima (Grmica i Humac).

Lastovska kuća je danas siromašnija za ogromni raspon nekadašnjih gospodarskih potreba. Siromašnija je za svoje temeljne ciljeve. Od novih sadržaja javljaju se tek garaža i kupaonica. Njen nekad tako visoki funkcionalni kapacitet proglašen je nedovoljnim. Život se povukao na usku liniju današnjih potreba. Prestala se koristiti čitava površina sklopa.

Kuća Sangaletti u Grmici s terasom opasanom »arlom«

Sklop spojenih renesansnih katnica (Šešan – Nikolić – Barbić) na Velikom Pjevoru, s baroknim preinakama (crteži: G. Nikšić)

Treća, jednako važna tema koja bi trebala biti apostrofirana među sadržajima buduće muzejsko-galerijske postave bila bi vezana za karakter Poklada (najbolje bi bilo u okviru muzeološke koncepcije autentičnog prostora starog Dvora u prizemlju Palaca)

Lastovski Poklad je unutar svog odvijanja zbio najviše znakova zajedničke psihologije i kolektivnog pamćenja otočke zajednice. U godišnjem kalendaru pokladi posvuda dolaze u vrijeme onih zimskih nemira kad se svakodnevnica gura iz ravnoteže u iščekivanju prvog znaka plodotvornog proljeća kojim počinje poljoprivredna godina.⁸¹

Jutrom lastovskog *Pretilog ponedjenika* pravi se lutka Poklada. Tijelo mu se puni slamom i pljevom, osim nogu koje se napune pijeskom uzetim blizu seoskog groblja. Odjene ga se u crvenu odoru s fesom na glavi, lice mu se zagaravi. Istog dana maškari, koji će slijedećeg dana biti u pokladarskoj družini, idu po selu u skupljanje jaja improvizirajući pritom slobodne pokladne situacije s domaćinima.

Na Pokladni utorak podne zvoni već u jedanaest sati, kada u selu prestaje svaki posao. Pokladari idu po liru koja će poslije bez prestanka pratiti Poklada do njegovog kraja. Odlazi se potom do najljepšeg magarca u selu na kojeg će se posjesti lutka. Konačno, povorka s barjaktarom na čelu, koji nosi hrvatsku trobojnicu, kreće kod predsjednika općine (a nekoć kod dubrovačkog kneza na otoku) po dozvolu za pokladni ophod mjestom -smjerom sunčevog kruga - na kojemu će posjetiti kuće uglednijih mještana uz pjesmu i halekanje. Na terasama njihovih kuća izvodi se ples s mačevima čije figure sličje poznatijoj moreški i kumpaniji koje se izvode na susjednoj Korčuli. Za družinom pokladara naoružanih mačevima na većoj udaljenosti ide povorka "lijepih maškara". Kad povorka siđe "Pod koštanju", stablo usred mjesta, zaustavi se. Od stupa koji se tu nalazi odo do Pokladarove grže, vrha brda nad zapadnim dijelom sela, već je rastegnut konop preko 300 m dug, po kojemu se "culja" lutka.

Pod nogama joj prasne pri prvom spuštanju pet, pri drugom sedam, i zatim devet petardi. Dole je svaki put dohvate pokladari mašući i prijeteći mačevima halečući u zboru. Pjevajući "romancu o naranči" i stihove o Aliji desetom, povorka se penje da se s Pokladom u sumrak nađe na poljani blizu crkve na Dolcu. Tu se u zajedničkom plesu sastanu pokladari s lijepim maškarama. Ples i trka u kolu igra se u nizu figura dok

---

⁸¹ Premda u svojoj jezgri te zimske svečanosti prikrivaju krikove drevnih dionizijskih obreda, antičkih poganskih saturnalija i luperkalija, kršćanstvo ih integrira u svoj kalendar kao antitezu ciklusu od četrdeset dana u kojem se duh vjernika čisti pred praznik Uskrsa. Stoga poklade počinju o mladoj godini na blagdan Sveta tri kralja na 6. siječnja i svršavaju u noć pred Čistom srijedom - Pepelnicom, na dan, koji zbog pomičnog termina Uskrsa (uvijek prve nedjelje iza uštapa po proljetnom ekvinociju) može pasti između 10. veljače i, najkasnije, 17. ožujka.

konačno pokladari na znak Admirala ne nataknu Poklada na kolac. Zapale ga i s njim u trku krenu oko kola. Nad ugarcima lutke viču: UVO! UVO! UVO! Zvona zvone, a Lastoci odlaze kućama. // Predaja priča da se Poklad priređuje u spomen jednog povijesnog događaja. Katalanski gusari jednom napadoše Korčulu, pa poruče Lastovcima po glasniku Turčinu neka se i oni predaju. Oni se, međutim, naoružaju, a žene s djecom pođu u procesiji da na Humu u svetog Jure izmole pomoć. I zaista, oluja rasprši gusarsko brodogradnja u kanalu, a Lastovci nato uhvate onog glasnika i za porugu ga povedu na magarcu kroz selo, pa ga za kaznu osude i spale. Pokladnom stilizacijom lastovska vojska se pretvara u pokladare, a "lijepe maškare", koje čuvaju dva pokladara, tumače se kao turske robinje koje se nakon spaljivanja Poklada oslobode.⁸²

Lastovski Poklad bi se mogao tumačiti kao čitav simbolički sistem sazdan od slobodnih dramskih dijelova i strogo formaliziranih oblika pamćenja kolektivnih običaja, koji se potvrđuju ponavljanjem na zajedničkom ophodnom putovanju unutar svog posvećenog životnog kruga. Tako bismo "culjanje" i spaljivanje Poklada mogli dešifrirati kao purifikaciju zrakom i vatrom, ritualno čišćenje od zla koje se nataložilo u selu tokom godine.⁸³

---

⁸² M. Lucijanović, Poklad na o. Lastovu, *Slovinac* - Dubrovnik 1881, str. 96. L. Zore, *Rukopis s opisom lastovskog Poklada*, Bogišićeva biblioteka u Cavtatu.

⁸³ Ljuljanje je također katarktična akcija lustrativnog smisla, kao i vatra. V., A. Milosevic - Jankovski, *Živa antika* (Skopje) 1955, str. 156-160.

Nekoć je Poklad pod pazuhom pri culjanju držao pijetls kojemu su skakale oči od brzine spuštanja. Iz današnjeg obreda je teško izdvojiti slojeve u kronološki red, ili utvrditi izravnije genealoške veze pojedinih njegovih elemenata. Pa ipak, moramo spomenuti da se u Veneciji o pokladima spušta pijevca niz uzu sa zvonika sv. Marka.

U prvom ulasku mladića u Društvo pokladara mogu se vidjeti tragovi inicijacije. Karakterističan zemljoradnički sadržajni sloj svečanosti očituje se u halekanju: UVO! UVO! kao i u napregnutog pomniji oko spuštanja lutke, kada se pazi da Poklad ne pobjegne iz ruke ili da se ne okrene na uzi, jer bi to značilo lošu godinu za grožđe. Nadalje, to što Poklad/Moro umire po zalasku sunca mogli bismo tumačiti u dualističkoj opreci svjetla i tame.

Poklad je obred na otvorenom u kojem učestvuje čitavo selo. Pokladni izljevi su, nadalje, uvijek implicirali i sasvim stvarne socijalne sukobe među pojedinim grupama u selu pa nije čudo da su oprezne dubrovačke, i poslije austrijske i talijanske vlasti budnim okom nastojale da ih izbliza nadziru.⁸⁴ Koji put je podijeljeno selo znalo prirediti čak dva Poklada. No, uza sve promjene on i danas predstavlja najustrajniju unutrašnju vezu među Lastovcima. Premda danas ta obredna crta blijedi, a svečanost postaje bliža priredbi, Poklad ostaje ključno mjesto susreta male lastovske zajednice u svom prostoru posvećenom dubinom povijesti.⁸⁵

---

⁸⁴ Lastovski Poklad se spominje već u dokumentima 16. st. odmah po neredima, pa knez 1597. g. objim pokladarskim družinama zabranjuje da nose oružje pod prijetnjom izgona s otoka.

⁸⁵ Prvi znak pokladnog ciklusa na Lastovu nekoć se, kako smo čuli od Lastovca Tonka Frlana, davao na dan uoči Sveta tri kralja kada bi dva svećenika zajedno zaplesali "u gluho" u sakristiji crkve. Dan poslije bi se priredio prvi ples. Bio je običaj da se ustroji više društava, prema staležu i obiteljskim prijateljstvima, da se zabavljaju na večerama uz ples sve do zadnjeg dana poklada. Društvo pokladara formira se na Gospu Svijećnicu, 2. veljače, kada poslije večere od bakalara ili druge dobre ribe pokladari odu "zahalekat na Koštanju UVO!"

Šaljiva pjesma "Poklad lastovski" koju je u prvoj pol. 18. st. napisao dubrovački književnik Franatica Sorokočević, koji je tada vršio dužnost kneza na otoku, još nije nađena, ali je Poklad podrobno opisan od sredine prošlog stoljeća. Iz tih se opisa vidi kako su se s vremenom neki manji njegovi dijelovi mijenjali. I. Lozica, baveći se njim posljednji, postavio je hipotezu o "rekonstrukciji" Poklada 70-tih godina. Otud bi on ispustio neke improvizirajuće dijelove i vratio

Putanja Poklada je titravija od putanja procesija, jer se pokladari zavlauče u kuće odličnijih Lastovaca (i ne uvijek u iste). Dvije grupe pokladara, koje se izričito ističu već u prvom dokumentu koji spominje Poklad, mogle su biti sastavljene prema tadašnjoj podjeli sela u Gornje i Donje, ali za to nemamo čvršćih dokaza. Za nas je od posebne važnosti činjenica da pokladari ulaze u kuće i da prolaze kroz saloću da plešu na terasi. Nekoć su vjerojatno morali dotaći svaki od onih dvadesetak renesansnih obiteljskih blokova u selu.

Završni čin Poklada. U pozadini pročelje župske crkve sv. Kuzme i Damjana

---

se strožoj formi. Ustanovljava kako obredna snaga Poklada slabi, a teatarska jača. Ova zanimljiva hipoteza o djelomičnoj obnovi Poklada za potrebe jednog TV-snimanja, a prema starom Lucijanovićevom opisu, ipak je proizvoljna već i stoga što u održavanju običaja nije bilo cezure, osim prve godine dolaska Talijana na otok. -- *Nisam nažalost dospio do dovršetka ove studeije imati u rukama novu knjigu o Pokladu koju je napisala ...*

S obzirom da smo utvrdili da su terase na kojima pokladari plešu mahom pridane kućama tek u 19. st. i da s njihovom gradnjom često koincidira otvaranje novih vrata s gornje strane kuće izravno na saloču, moglo bi se čak pretpostaviti da su terase, u svojoj izrazitoj prostranosti (široj od obiteljskih potreba), građene i zbog tog posebnog razloga - zbog pokladarskog plesa. Jednog dana u godini kuća je tako ugošćivala cijelo selo, a njemu je trebalo tada otvoriti njen najreprezentativniji dio - najveću obiteljsku dvoranu i terasu.⁸⁶

To je jedinstven primjer kako prividno efemeran obred trajno oblikuje najvažniji element slike sela - kuću.

---

⁸⁶ Opširnije u: J. Belamarić, 1984.

Ulaz u Palac s crkvom sv. Ivana, Kneževom kapelom preku puta

Konačno, neka nam se dozvoli da - *extra causam* - iznesemo jedan prijedlog koji nije bio izravno među postavljenim zadacima ove studije, ali se u toku rada snažno nametnuo kao tema budućeg kulturnog centra, odnosno muzejsko-galerijske postave u Palaca. Tiče se urgentne potrebe obnove gotičke crkve sv. Ivana Krstitelja, u neposrednoj blizini Palaca, u kojemu danas vegetira, u nedoličnom stanju, mali Muzej otoka Lastova

Riječ je o parcelama - Palaca i crkve sv. Ivana - koje razdvaja tek uski mjesni put, inače su simbiotski odvajkada povezane. Naime, crkva sv. Ivana stoljećima je funkcionirala kao kapela dubrovačkih kneževa na otoku, pa bi je - po našem sudu - trebalo kao takvu obnoviti i vratiti u funkciju.

Konzole na južnom pročelju crkve nosile su trijem koji bi se mogao obnoviti

Crkva Sv. Ivana Krstitelja uzdiže se neposredno, istočno od nekadašnjeg Kneževa dvora. Gradio ju je 1340. svećenik i bilježnik Andrija Škrinjić, dovršio svećenik Marin Vlahanović godine 1418., o čemu govori natpis gotičkih kurzivnih slova glasi u nepravilnoj srednjovjekovnoj talijanštini na nadvratniku crkve. Duga i široka crkvena lađa ima na bočnim zidovima četiri plitke niše spojene širokim neprofiliranim lukovima, dok prema istoku ima polukružnu apsidu.

Utemeljitelj crkve, don Andrija Škrinjić (*de Scrigna; Andreas de Serena*) tipičan je karakter svoga doba: Dubrovčanin rodnom, naturaliziran na Lastovu kao župnik i notar, pa kanonik korčulanske katedrale, imao je na otoku kuću i stanje koje je proširivao kupovanjem zemlje, novcem stečenim dobrim dijelom lihvom, ulaganjem u raznovrsne trgovačko-brodarske i poduzetničke poslove koji su često bili na rubu zakona. Stoga su ga oštećeni Lastovci i sam knez na otoku, Jakov de Monte Alto, tužili dubrovačkom nadbiskupu Iliji Saraki. O svemu detaljno A. Jurica: „U tužbi se navodi kako je ostao dužan općini 70 perpera za najam Sušca, kako je prisvojio novac namijenjen kupnji žita, kako je uzimao iz općinskih gnijezda sokolove i jastrebove, varao privatnike prilikom prodaje jednog broda, krao ogrijevno drvo iz privatnog posjeda, obećavao i ne isplaćivao obećano itd. Poslije provedenog dokaznog postupka nadbiskup je 8. srpnja 1353. presudio Andriji Škrinjiću da vrati sve oteto i nadoknati štetu oštećenima. Lastovci su se, međutim, brzo uvjerali da od don Andrije nije moguće dobiti novac

natrag, pa su ga u času bijesa uhvatili i okovanog bacili u tamnicu gdje je ležao nekoliko dana. U tužbi koju je don Andrija uputio papinskoj kuriji u Avinjonu zbog brutalnog postupka laika protiv njega kao svećenika, na čelu optuženih stavlja kneza Jakova de Monte Alta, a zatim i 30 najviđenijih Lastovaca. Papa Inocencije VI naložio je kanonicima trogirskog kaptola da izvide slučaj i ukoliko tužbu pronađu istinitom, krivce izopće iz crkve i to javno objave. Jednako tako Andrija je na papinsku kuriju uložio i priziv protiv osude dubrovačkog nadbiskupa Ilije te su trogirski kanonici dobili od istog pape nalog da i taj slučaj riješe shodno nađenom. (...) U svojoj pohlepnosti za položajima Škrinjić je zatražio od papinske kurije kanonikat dubrovačke stolne crkve i u tome je uspio. Papa ga je 2. listopada 1353. imenovao kanonikom dubrovačke crkve na upražnjeno mjesto nakon ustoličenja Ilije Sarake za nadbiskupa. I kao kanonik i bogat čovjek on i dalje posuđuje naokolo novac, ili se spori preko suda za svoje vinograde na Lopudu. Nesimpatična slika Andrije Škrinjića dobiva sasvim neočekivani okvir njegovom oporukom od 15. veljače 1374. godine.⁸⁷ U njoj, između ostaloga, određuje ovakov: „*Ja, don Andrija de Scrigna, pri zdravoj pameti činim svoju zadnju oporuku. Kao prvo hoću da moji vinogradi s Lastova pripadnu crkvi Sv. Ivana koju sam ja sagradio, uz uvjet da u njoj budu stalno dva svećenika i da mole Boga za moju dušu i dušu mojih mrtvih. Zatim hoću da se krojaču Dapku da 100 perpera koje sam bio obećao za dotu. Nadalje, hoću da svi vinogradi koje posjedujem na Lastovu budu za života mom nećaku Giuki, a poslije smrti da pripadnu crkvi uz uvjet kako je gore zapisano, a on (Giuko) da bude obvezan dovršiti crkvu. Zatim vino koje imam na Lastovu neka bude za moju ratu, a ostatak nek se da za moju dušu po nahođenju i savjesti mojih pitropa.*“ Osnovao je don Andrija Škrinjić jedan od najstarijih i najvećih crkvenih beneficija koji se sastojao se crkve Sv. Ivana kraj Kneževa dvora, jedne kuće (ospitale) i 30 obradivih zemljišnih parcela. Pravo predlaganja beneficijata pripadalo je blagajnicima Velike Gospe u Dubrovniku.⁸⁸

O nestalom renesansnom i baroknom inventaru crkve doznajemo nešto preko F. Radića, koji ga je očito još mogao vidjeti, dok nije uništen nakon što je u vrijeme talijanske okupacije pretvorena u crkveno skladište: na islikanom drvenom tabulatu je bilo pet figurativnih kompozicija s Kristovim krštenjem po sredini i staozavjetnim temama uokolo (Kainovo ubijstvo Abela i Žrtva Abrahamova, te dvije starozavjetne heroine, Judita koja ubija Holoferna, i Jahela koja ubija Sizara), što je bila neobičnost u našem starijem slikarstvu.⁸⁹

---

⁸⁷ A. Jurica, 2001.

⁸⁸ Idem. Posljednji beneficijati koji su koristili ovaj beneficij bili su don Marin (Antuna) Antićević († 1834.) i don Ambrozije (Bartula) Sangaleti († 1859.)

⁸⁹ F. Radić, Umjetnine i natpisi na Lastovu, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, XV, 1892, str. 86, 87; C. Fisković (1966), str. 55.

U pločniku se nalazila i nadgrobna ploča s natpisom svećenika Antuna Lastovca, koja je tijekom Drugog svjetskog rata uzidana u novi zvonik župske crkve, uokvirena reljefnom lozicom (isklesanom po uzoru na motiv portala barokne crkve sv. Antuna).⁹⁰

Rekosmo već, crkva sv. Ivana Krst. stoljećima je funkcionirala kao kapela dubrovačkih kneževa na otoku, pa bi je - po našem sudu - trebalo kao takvu obnoviti i vratiti u funkciju, s hortikulturnim uređenjem okoliša, čime bi se zaista zaokružio reprezentativan sklop novog kulturnog centra. Pri obnovi zapuštene crkve trijem koji je postojao duž južnog pročeha bi se mogao obnoviti, da posluži kao zaštita lapidariju koji bi tu imao prikladniju postavu nego u samoj crkvi.

---

⁹⁰ Ibid.

Crkva sv. Ivana, Kneževa kapela, preku puta ulaza u Palac

Detalj s prizorima Istočnog grijeha na oslikanoj škrinji (iz 1700-ih godina) u muzejskoj postavi u sv. Ivanu

Najveći dio sadašnjeg muzejskog inventara, koji najvećim dijelom zahtijeva urgentnu restauraciju, mogao bi se rasporediti u sobama i dvoranama Palaca.